

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
КАФЕДРА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ**

Стародубець Г.М.

**Методичні рекомендації для студентів
історичного факультету з курсу
«Історія середніх віків»**

Житомир – 2021

Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (Протокол № 8 від 30.04.2021 р..)

Стародубець Г.М. Методичні рекомендації для студентів історичного факультету з курсу «Історія середніх віків». – Житомир, 2021. 88 с.

Рецензенти:

Зуляк І.С. – професор, доктор історичних наук, професор кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка.

Трофимович В. - доктор історичних наук, професор кафедри історії ім. проф. М.П.Ковальського.

Міщук Г.А. - кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Вступ

Освітня компонента «Історія середніх віків» для студентів університетів охоплює історію країн Західної та Центральної Європи а також Візантію з V до середини XV століття.

Середньовіччя було надзвичайно важливим етапом у розвитку людства, часом зародження та становлення феодальних відносин, виникнення народностей та держав сучасної Європи. У цей період формувалися основи християнського та ісламського віровчень. Глибокі зрушення відбувалися в духовному розвитку суспільства, котре пройшло складний шлях від пізньої античності чи варварства до початку творення міської та рицарської культури, появи університетів, зародження гуманістичного світогляду. Разом з тим, середньовіччя – це гострі соціальні конфлікти, жорстокі війни, спустошливі епідемії.

Програма освітньої компоненти „Історія середніх віків” складена у відповідності з навчальним планом історичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка. Цей курс передбачає як основу – **48 годин** лекцій і **48 годин** семінарських занять зі студентами, котрі навчаються спеціальності «014.03 Середня освіта (Історія)» і «032 Історія та археологія».

Метою курсу є вивчення студентами значення феодального періоду в історії Західної Європи. До найбільш загальних завдань слід віднести поглиблення фактичних знань студентів з історії, соціології, культурології європейського середньовічного суспільства та сприяння у формуванні загального світосприйняття європейської цивілізації та її набутоків як спільної ойкумени в історичному, суспільному та духовному сенсі.

Курс покликаний стати базовим предметом, засвоєння якого не тільки розширює світогляд та підносить загальноосвітній рівень студентів, дає найнеобхідніші навички самостійної творчої наукової праці, аналізу джерел, вміння реферувати та провадити дискусії, але й полегшує сприйняття наступних спеціальних курсів.

З огляду на мету курсу, сплановано терміни та методи його викладання. Курс обіймає історію європейської цивілізації з включенням найважливіших для неї етапів східноєвропейської та близькосхідної історії. Хронологічні межі курсу обіймають тисячолітній період європейської історії від доби «великого переселення народів» до формування основ буржуазного суспільства.

У процесі викладання використовується широке коло спеціальної літератури, як виданої в Україні, колишньому СРСР, так і англомовної, виданої в Європі та Америці. У час викладання включено обов'язкову участь студентів у роботі семінарських занять, яка зобов'язує їх до самостійної роботи з історичними джерелами та науковою літературою.

Після вивчення першої частини курсу історії середніх віків студенти **повинні знати:**

- фактологічний матеріал курсу;

- основну історіографію з проблем ранньосередньовічної історії;
- основне коло та типологію джерел історії раннього середньовіччя;
- дефініції основоположних понять;
- особливості становлення феодалізму в різних регіонах Західної Європи та Візантії;
- стан сучасної джерельної бази медієвістики;

Студенти **повинні вміти**:

- аналізувати історичні джерела різноманітного характеру;
- критично осмислювати процеси та події, розуміти їх суть;
- порівнювати історичні процеси в різних регіонах;
- логічно висловлювати і обґрунтовувати свої думки;
- виявляти загальне і відмінне в розвитку окремих регіонів Західної Європи та Візантії;
- провадити самостійний науковий пошук.

Змістовно освітня компонента «Історія середніх віків» спрямована на формування у здобувачів вищої освіти **здатності** розв'язувати задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у галузі гуманітарних наук професійної діяльності; застосовувати набуті знання та навички у практичних ситуаціях, виявляючи ініціативу та підприємливість; взаємодіяти з представниками інших професійних груп гуманітарної сфери; мати базові уявлення про основи філософії, що сприяють розвитку загальної культури й соціалізації особистості, знання вітчизняної історії, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності; адаптації та дії в новій ситуації; до творчого мислення, яке полягає у схильності до нестандартного вирішення задач, самостійності міркувань та умовиводів; до письмової й усної комунікації рідною мовою та іншою мовою / іншими мовами.

Засвоєння основних положень змісту освітньої компоненти «Історія середніх віків» здобувачами вищої освіти сприяє виробленню у них таких **компетентностей** як: критичне усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів і контекстів; здатність систематизувати складну історичну інформацію; знання основних історичних процесів та подій усіх континентів та їх взаємозв'язок, сучасні дискусії на ці теми та напрями досліджень; пошук, розуміння та розміщення архівного матеріалу, історичний внесок та дискутування про минуле в політичному та культурному контекстах; детальні знання та розуміння певного періоду/тематичної області, методології та дискусій на цю тему чи про цей період; вміння здійснювати аналіз міжнародних конфліктів сучасності; уміння скласти експертні висновки або підготувати рецензії на наукову роботу.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Сруктура освітньої компоненти

Назви тем	Денна форма					Інд.
	Всього	У тому числі				
		Л.	П./С.	Лаб.	С.р.	
Модуль I. Західна Європа та Візантія в період Раннього середньовіччя (V-XI ст)						
Тема 1. Поняття «середні віки» та «феодалізм». Медієвістичні джерела	10	2	2		6	
Тема 2. Латинський та варварський світи на початку середніх віків. Варварські королівства	10	2	2		6	
Тема 3. Франкська держава в період раннього середньовіччя	14	4	4		6	
Тема 4. Німеччина в період раннього середньовіччя	10	2	2		6	
Тема 5. Англія до середини XI ст. Північна Європа у V – XI ст. Епоха вікінгів	10	2	2		6	
Тема 6. Візантійська імперія та Італія у IV –XI ст.	16	6	4		6	
Тема 7 Іспанія у VIII-XI ст. Початки Реконкісти.	10	2	2		6	
Тема 8. Ранньосередньовічна церква та культура.	10	2	2		6	
Разом за модулем 1	90	22	20		48	
Модуль II Західна Європа в період Високого середньовіччя (XI –XIII ст)						
Тема 9. Виникнення і ріст середньовічних міст	8	2	2		4	
Тема 10. Хрестові походи	8	2	2		4	
Тема 11. Франція в XI-XIII століттях	8	2	2		4	
Тема 12. Англія у другій пол. XI – XIII ст.	8	2	2		4	

Тема 13. Німеччина та Італія в XI – XIII ст.	10	2	2		6	
Тема 14. Країни Піренейського півострова в X- XV ст..	8	2	2		4	
Разом за модулем 2	50	12	12		26	
Модуль III. Західна Європа та Візантія в період Пізнього середньовіччя (XIII-XV ст)						
Тема 15. Країни Північної Європи в X - XV ст..	6	2	2		2	
Тема 16. Франція в XIV- XV ст. Столітня війна	8	2	4		2	
Тема 17. Англія в XIV- XV ст	8	2	2		4	
Тема 18. Німеччина в XIV- XV ст	8	2	2		4	
Тема 19. Італія в XIV- XV ст	9	2	2		5	
Тема 20. Візантія в XII – XV ст. Загибель імперії	9	2	2		5	
Тема 21. Християнська церква в XI - XV ст.	7	2	2		3	
Разом за модулем 3	55	14	16		25	
Усього годин	195	48	48		99	

І модуль.
«Західна Європа та Візантія в період Раннього середньовіччя IV –XI ст.»

Тема 1.

Поняття «середні віки» та «феодалізм». Медієвістичні джерела.

План.

1. Походження і зміст терміну „середні віки”.
2. Походження і зміст терміну „феодалізм” в історичні науки.
3. Проблема періодизації середньовічної історії.
4. Класифікація медієвістичних джерел та сучасні принципи їх опрацювання.
5. Джерела доби раннього середньовіччя.
6. Джерела XI – XV ст.

Питання для самостійного опрацювання.

1. Охарактеризуйте еволюцію терміну «Середні віки».
2. З’ясуйте еволюцію державних інституцій середньовічного суспільства.
3. Чи важливе Середньовіччя для розуміння сучасної історії.
4. Охарактеризуйте типи середньовічних джерел.
5. Наведіть приклади наративних джерел.
6. Які документальні джерела раннього середньовіччя ви знаєте.

Дайте визначення термінів: „наратив”, „середні віки”, „феодалізм”, „феод”, „аллод”, „помістя”, „бенефіцій”.

Тестові завдання

1. Скрипторії - це майстерні, де:

- а) шкіребли зняті з тварин шкіри; б) лагодили меблі, котрі скрипіли;
в) переписували книги; г) грали на скрипці; д) реставрували старі картини.

2. Термін „феодалізм” з’явився в науковому обігу:

- а) на початку XVIII; б) в середині XIX ст. в) на поч. XX ст; г) на поч. XIX ст.

3 Першою формою феодальної земельної власності в Західній Європі вважали:

- а) аллод; б) феод; в) помістя; г) бенефіцій.

4. Пожиттєве володіння земельним наділом за умови несення його власником васальної служби на користь феодала сеньйора, який цей наділ надавав у користування:

- а) феод; б) аллод; в) бенефіцій; г) марка.

5. Феодальна рента виступала у таких формах:

- а) відробіткової, продуктової, грошової;

- б) відробітковій, панщинній, натуральній;
- в) грошовій, оброчній, службовій;
- г) несенні військової служби, натуральній та грошовій.

6. Комплекс великої земельної власності, що включав у себе панську землю і землю, віддану селянам у тримання:

- а) бенефіцій;
- б) домен;
- в) феоде;
- г) помістя.

7. Період раннього Середньовіччя характеризувався:

- а) низьким рівнем розвитку продуктивних сил, пануванням натурального господарства, масштабними військово-міграційними рухами, засиллям релігії в сфері культури;
- б) низьким рівнем розвитку продуктивних сил, активним поширенням ринкових відносин, масштабними військово-міграційними рухами, бурхливим зростанням міст;
- в) бурхливим розвитком продуктивних сил, пануванням натурального господарства, виникненням єретичних рухів, засиллям релігії в сфері культури;
- г) пануванням натурального господарства, масштабними військово-міграційними рухами, засиллям релігії в сфері культури, заміною універсальних держав національними.

8. Поділ Середньовіччя на три періоди: ранньофеодальний (к. V до сер. XI ст), розвинений феодализм (сер. XI ст. – до кінця XV ст.), пізнього Середньовіччя (XVI – перша пол. XVII ст.) був запропонований:

- а) західноєвропейськими медієвістами;
- б) радянською історіографією;
- в) сучасними вітчизняними вченими;
- г) вченими-медієвістами Сходу.

9. У перші століття раннього середньовіччя основним матеріалом для письма слугував:

- а) манускрипт;
- б) пергамент;
- в) папірус;
- г) папір.

10. У кельтів, германців і слов'ян наприкінці V на поч. IX ст. з'явилися їхні судєбники, відомі в медієвістиці як:

- а) правди;
- б) манускрипти;
- в) хроніки;
- г) літописи.

Рекомендована література.

1. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2009. – 496с.
2. Блок Марк. Феодальне суспільство. — К., 2001// <http://litopys.org.ua/bloch/blo02.htm>
3. Василевский В. Лекции по истории Средних веков. – СПб, 2008.
4. Ващева И.Ю. Евсейий Кесарийский и становление раннесредневекового историзма. - СПб, Алетейа, 2006
5. Восточная Европа в древности и средневековье: Политические институты и верховная власть. - М.: ИВИ РАН, 2007. - 306 с.
6. Жак ле Гофф «Цивилизация средневекового запада». - Издательская группа «Прогресс» «Прогресс-академия», Москва. - 1992.

7. История средних веков: В 2-х томах. Учебник / под ред. С.Карпова. – М., 2003. – Т.1.

8. Киселева Л.И. Письмо и книга в Западной Европе в средние века. Лекции по латинской палеографии и кодикологии. - Спб., Дмитрий Буланин, 2003

9. Крижанівська О., Крижанівський О. Історія середніх віків. Вступ до історії середньоєвропейського Середньовіччя. – Київ, 2006. – 368с.

10. Мюссе Л. Варварские нашествия на Европу: германский натиск. - М: Евразия, 2008. - 416с.

11. Одиссей: человек в истории. 2006:Феодализм перед судом историков. - М.: Наука, 2006. - 493 с.

12. Становлення та розвиток феодальної форми господарства http://www.studentam.in.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2666&Itemid=1

13. Уваров П. Портрет медиевиста на фоні корпорации <http://magazines.russ.ru/nlo/2006/81/uva11.html>

14. Шартъе Р. Письменная культура и общество. – М.: Новое издательство, 2006. - 272с.

ТЕМА 2.

Латинський та варварський світи на початку середніх віків. Варварські королівства

План.

1. Ознаки системної кризи в Римській імперії у II-V ст.ст.
 - а) соціально-економічна сфера;
 - б) суспільно-політична сфера.
 - в) ідеологічна сфера
2. Германці до великого переселення народів.Законспекуйте працю **К.Тацит «Германія»** за таким планом:
 1. За яких історичних обставин було написано документ?
 2. Яке заняття було найбільш поширеним у германців?
 3. Які риси характеру особливо цінувалися германцями?
 4. Якими повноваженнями був наділений вождь племені?
 5. Якою була віра германців? Доведіть свою думку.
 6. Чим визначається авторитет вождя?
 7. Як германці будували собі житла?
 8. Яким були стосунки між родичами, спосіб успадкування майна?
 9. Яким було ставлення до рабів? Чому?
 10. Чи існував приватна власність на землю Доведіть.
3. Причини та наслідки Великого переселення народів. Падіння Західної Римської імперії.
4. Варварські королівства.

Підготуйте повідомлення або реферати:

1. Християнство та його роль в долі Римської імперії.
2. Кельти та їх роль в історії Західної Європи.
3. Постать Аттили в історії: міфологізація образу.
4. Вандалаи та «вандалізм».

Питання для самостійного опрацювання.

1. Якою була основна причина падіння Західної Римської імперії?
2. Якою є принципова різниця між германськими та кельтськими племенами?
3. Які ознаки кельтської присутності знаходять в слов'янській (зокрема, українській) культурі?
4. Що спонукало народи до Великого переселення?
5. Які наслідки мала навала гуннів на Європу?

Дайте визначення термінів: „прекарій”, „варвари”, „вандалаи”, „вергельд”, „друїди”, „лангобарди”, „літи”, „майордом”.

Дати, які слід запам'ятати:

- 330 р.** – Константинополь – нова столиця імперії.
395 р. – поділ Римської імперії на Західну і Східну.
418-507 рр. – королівство вестготів у Південній Галлії.
429-435 рр. – завоювання вандалаи Північної Африки.
449 р. – початок завоювання Британії англосаксаи.
453 р. - смерть вождя гуннів Аттили і розпад держави гуннів.
476 р. – падіння Західної Римської імперії.

Тести

1. Першою формою феодальної земельної власності в Західній Європі вважають:

- а) аллод; б) феоде; в) помістя; г) бенефіцій.

2. Пожиттєве володіння земельним наділом за умови несення його власником васальної служби на користь феодала сеньйора, який цей наділ надавав у користування:

- а) феоде; б) аллод; в) бенефіцій; г) марка.

3. Феодальна рента виступала у таких формах:

- а) відробіткової, продуктової, грошової;
б) відробіткової, панщинної, натуральної;
в) грошової, оброчної, службової;
г) несенні військової служби, натуральної та грошової.

4. Комплекс великої земельної власності, що включав у себе панську землю і землю, віддану селянам у тримання:

- а) бенефіцій; б) домен; в) феоде; г) помістя.

5. Середньовіччя бере початок:

- а) з утвердження християнства за часів імператора Костянтина;
б) з падіння Західної Римської імперії; в) з першого хрестового походу

- г) з виникнення Арабського халіфату;
- д) виникнення імперії Карла Великого.

6. Яке з названих джерел належить до числа агіографічних творів?

- а) „Житіє св. Григорія і св. Юліана Милостивого”;
- б) „Історія франків”;
- в) „Діяння саксів”;
- г) „Життя Карла Великого”.

7. Період остаточного занепаду Римської імперії розпочався після правління імператора:

- а) Діоклетіана;
- б) Юстиніана;
- в) Костянтина I;
- г) Августа.

8. Остаточне розділення Римської імперії на Східну і Західну відбулося у:

- а) 395 р.
- б) 497 р.;
- в) 330 р.;
- г) 438 р.

9. Кого із названих історичних осіб називали “бичом Божим”:

- а) Гейзеріха;
- б) Аттілу;
- в) Теодоріха;
- г) Аларіха;
- д) Атаульфа.

10. Довічна оренда, що надавала орендареві широкі права, порівнювані навіть з правом власності, яка існувала в Західній Римській імперії, називалася:

- а) посесія;
- б) колонат;
- в) прекарій;
- г) емфітевзис.

11. Базові засади християнської віри були утвердженні рішеннями:

- а) папи Римського;
- б) конклавів;
- в) патріарха Константинопольського;
- г) Вселенських соборів.

12. Перше варварське королівство в Італії заснував:

- в) Хлодвіг;
- б) Діоклетіан;
- в) Одоакр;
- г) Теодорих;
- д) Аттіла

13. Друїди, крім священства:

- а) займалися виключно політикою;
- б) могли займатися тільки у сфері культури;
- в) не могли займатися іншим видом діяльності;
- г) могли займатися будь-яким видом діяльності.

14. Політична влада у кельтів була:

- а) розпорошеною;
- б) колективною;
- в) авторитарною;
- г) одноосібною.

15. Кульмінаційним етапом Великого переселення народів вважають:

- а) нашествя гуннів у II – III століттях;
- б) процес варваризації римської армії, котрий мав місце у II – III століттях;
- в) нашествя гуннів у IV – V століттях;
- г) нашествя готів у III – IV століттях.

Рекомендована література.

1. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2009. – 496с.
2. Блок Марк. Феодалне суспільство. — К., 2001// <http://litopys.org.ua/bloch/blo02.htm>
3. Василевский В. Лекции по истории Средних веков. – СПб, 2008.
4. Восточная Европа в древности и средневековье: Политические институты и верховная власть. - М.: ИВИ РАН, 2007. - 306 с.
5. Жак ле Гофф «Цивилизация средневекового запада». -

Издательская группа «Прогресс» «Прогресс-академия», Москва. - 1992.

6. История средних веков: В 2-х томах. Учебник / под ред. С.Карпова. – М., 2003. – Т.1.

7. Киселева Л.И. Письмо и книга в Западной Европе в средние века. Лекции по латинской палеографии и кодикологии. - Спб., Дмитрий Буланин, 2003

8. Крижанівська О., Крижанівський О. Історія середніх віків. Вступ до історії середньоевропейського Середньовіччя. – Київ, 2006. – 368с.

9. Мюссе Л. Варварские нашествия на Европу: германский натиск. - М: Евразия, 2008. - 416с.

10. Неусыхин А. И. Общественный строй древних германцев. – М., 1929.

11. Феодализм перед судом историков. - М.: Наука, 2006. - 493 с.

12. Становлення та розвиток феодальної форми господарства http://www.studentam.in.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2666&Itemid=1

13. Шартъе Р.Письменная культура и общество. – М.: Новое издательство, 2006. - 272с.

14. Удальцов А. Свободная деревня в Западной Нейстрии в эпоху Меровингов и Каролингов. – Спб., 1994.

15. Шкунаев С.В. Община и общество западных кельтов. – М., 1989.

ТЕМА 3 (1).

Франкська держава в період раннього середньовіччя

План

1. Становлення та формування державних інститутів у франкських племен. Хлодвіг (481-511 рр.

2. **Салічна правда** – джерело з історії франків. **Питання для обговорення:**

- Який тип общини існував у салічних франків? Доведіть.
- Чи існувала у франків соціальна нерівність?
- Яким було ставлення до раба? Хто міг володіти рабом?
- Назвіть основні господарські заняття франків.
- Яким був рівень агрокультури? Проілюструйте витягами з Правди.
- На які категорії поділялася франкська знать?
- Розкрийте особливості судової системи. Чи зберігалися пережитки звичаєвого права? Доведіть.

- Що таке алод і в чому особливість його успадкування?
- Яким чином общинник міг вийти з «родини» і які наслідки для нього це мало?

3. Діяльність перших Каролінгів (Піпін Геристальський, Карл Мартелл, Піпін Короткий). Бенефіційна реформа та її історичне значення.

4. Життя і діяльність Карла Великого.

5. Формування основ феодального ладу. **Капітулярій про помістя.** *Запитання для опрацювання:*

1. Коли було складено цей документ?
2. Які повинності виконували селяни у помісті?
3. Доведіть, що церква перебувала під контролем феодала.
4. Перерахуйте службовців, які працювали у помісті.
5. Доведіть, що помістя було самодостатнім господарським організмом.
6. Які категорії населення проживали у помісті.
7. Які складові формували територію помістя?
8. Охарактеризуйте побут феодала.
9. Хто здійснював суд у помісті?
10. Які повинності виконували селяни помістя на користь феодала?

Підготуйте повідомлення або реферати:

1. Політичний портрет Хлодвіга (Піпіна Короткого, Карла Мартелла).
2. Військові походи Карла Великого.
3. Майордоми Меровінгів.

Питання для самостійного опрацювання.

1. Чому Салічну правду називають історичним та літературним джерелом?
2. Як формувалася династія Меровінгів.
3. Яку роль династія Меровінгів відіграла у процесі становлення феодалізму в Європі?
4. Якими були основні причини успішної зовнішньої і внутрішньої політики Карла Мартелла?
5. В чому полягає суть і значення бенефіційної реформи?
6. Якими були основні вектори зовнішньої політики Карла Великого?
7. В чому суть аграрного перевороту 8-9 століть?
8. Які причини, на вашу думку призвели до падіння Каролінгської імперії?

Дайте визначення термінів: „капітулярій”, „марка”, „майордом”, „травневі поля”, „прекарій”, „сеньйорія”.

Дати, які слід запам'ятати:

- 486-751 рр.** – династія Меровінгів у Франкському королівстві
496 р. – прийняття Хлодвігом християнства
715-741рр. – Карл Мартелл, майордом Франкського королівства
732 р. – перемога франків над арабами під Пуатьє.
751-843 рр. - династія Каролінгів у Франкському королівстві.
800 р. – коронування Карла Великого.

Тести:

1. **Роки правління Хлодвіга:**
а) 467-511; б) 481-510; в) 473-515; г) 481-511.
2. **Автором „Історії франків” є:**

- а) Мартин Турський; б) Григорій Турський; в) Пліній Старший; г) Публій Корнелій.

3. У франкській державі Меровінгів процес зменшення питомої ваги вільного селянства найінтенсивніше відбувався в:

- а) Нейстрії; б) Бургундії; в) Австразії; г) Аквітанії.

4. У франкській державі Меровінгів германське населення переважало у:

- а) Бургундії; б) Нейстрії; в) Австразії; г) Аквітанії.

5. У VII – VIII єдиними центрами освіти у Франкському королівстві були:

- а) єпископські і монастирські школи;
б) королівські бібліотеки; в) світські та монастирські школи;
г) університетські центри.

6. Посадові особи, котрі очолювали управління королівськими резиденціями у Франкській державі:

- а) управляючі; б) губернатори; в) конюшні; г) майордоми.

7. Інструкція управляючим королівських помість, видана близько 800 року Карлом Великим називалася:

- а) Шартрський капітулярій. б) Капітулярій про маєтки;
в) Сен-Жерменський поліптик; г) Овернський збірник.

8. Засновником династії Каролінгів вважається:

- а) Пипін Геристальський; б) Карл Мартелл; в) Пипін Короткий;
г) Карл Великий.

9. Автором бенефіційної реформи у Франкській державі був:

- а) Карл Великий; б) Карл Мартелл; в) Пипін Короткий;
г) Карл II Лисий

10. Що означало прізвисько Карла Мартелла?

- а) меч; б) молот; в) спис; г) герой.

11. Хто з франкських королів заради примирення з папою прислужився папі Стефану у ролі конюха?

- а) Карломан; б) Лотар I; в) Пипін Короткий; г) Карл Великий.

12. Умовне земельне держання, надане землевласником у тимчасове користування іншій людині на умовах виконання повинностей у помісті власника мало назву:

- а) прекарій; б) колонат; в) бенефіцій; г) аллод.

13. Найтривалішою і найзапеклішою війною Карла Великого була боротьба за підкорення:

- а) вандалів; б) саксів; в) лангобардів; г) алеманів.

14. Селянське населення сеньйорії поділялося на:

- а) вілланів, літів, ерлів; б) общинників, колонів та літів;
в) колонів, літів та кріпаків; г) колонів, літів та сервів.

15. Франкська держава стала імперією у:

- а) 768 р.; б) 751 р.; в) 800 р.; г) 774р.

16. За Карла Великого центром управління імперією був імператорський двір з його чиновниками:

- а) канцлером, маркграфом, конюшним;
б) маркграфом, міністром, канцлером;

- в) канцлером, архикапеланом, пфальцграфом;
г) пфальцграфом, ад'ютантом, канцлером.

17. Прикордонні області Франкської імперії називалися:

- а) марки; б) землі; в) графства; г) області

18. Загальні збори, котрі збиралися в період правління Карла Великого для обговорення державних справ називалися:

- а) травневі поля; б) осінні поля; в) вересневі поля; г) червневі поля.

19. Уся робота залежних селян в господарстві феодала – це:

- а) панщина; б) церковна десятина; в) здольщина; г) оброк.

20. Період „Каролінгського відродження” -:

- а) IX – X ст.; б) VIII- IX ст.; в) VII –VIII ст.; г) VII – VIII ст.

21. У період правління Карла Великого було створено:

- а) Академію високих наук; б) Академію красною письма;
в) придворну Академію мистецтва; г) придворну Академію.

22. Вкажіть військо якого народу було розгромлено у 732 р. в битві при Пуатьє:

- а) римлян; б) готів; в) арабів; г) турків-сельджуків.

23. Вкажіть титул Карла Мартелла:

- а) герцог; б) король; в) граф; г) майордом.

Рекомендована література.

1. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2009. – 496с.
2. Блок Марк. Феодалне суспільство. — К., 2001// <http://litopys.org.ua/bloch/blo02.htm>
3. Василевский В. Лекции по истории Средних веков. – СПб, 2008.
4. Восточная Европа в древности и средневековье: Политические институты и верховная власть. - М.: ИВИ РАН, 2007. - 306 с.
5. Жак ле Гофф «Цивилизация средневекового запада»». - Издательская группа «Прогресс» «Прогресс-академия», Москва. - 1992.// http://www.fidel-kastro.ru/history/le_goff/le_goff_zhak_civilizaciya_srednevekovogo_zapada.htm
6. История средних веков: В 2-х томах. Учебник / под ред. С.Карпова. – М., 2003. – Т.1.
7. Киселева Л.И. Письмо и книга в Западной Европе в средние века. Лекции по латинской палеографии и кодикологии. – Спб., 2003.
8. Крижанівська О., Крижанівський О. Історія середніх віків. Вступ до історії середньоєвропейського Середньовіччя. – Київ, 2006. – 368с.
9. Лебек С. История Франции. Происхождение франков V–IX вв. - М., 1993. - Т. 1.
10. Лот Ф. Последние Каролинги / Пер. с фр. Ю.Ю. Дягилевой. - СПб.: Евразия, 2001. - 320 с.
11. Становлення та розвиток феодалної форми господарства

http://www.studentam.in.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2666&Itemid=1

12. Тейс Л. История Франции. Наследие каролингов IX–X вв. - М., 1993. - Т. 2.
13. Удальцов А. Свободная деревня в Западной Нейстрии в эпоху Меровингов и Каролингов. – Спб., 1994.
14. Феодализм перед судом историков. - М.: Наука, 2006. - 493 с.
15. Шартье Р. Письменная культура и общество. – М.: Новое издательство, 2006. - 272с.
16. Шумилин Л. Образование феодальных отношений во Франкском королевстве VI – IX вв. – Ростов-на-Дону, 1973.

Тема 3 (2)

Франція в другій половині IX-XI століттях

План

1. Занепад влади Каролінгів. Верденський договір 843р. та його наслідки.
2. Особливості Каролінгського відродження.
3. Адміністративна роздробленість Франції: причини та наслідки.
4. Політичний устрій Франції.
5. Соціально-економічний розвиток Франції. Становище селянства.

Підготуйте повідомлення або реферати:

1. Тріумф і трагедія Київської княжни Анни Ярославівни.
2. Останні Каролінги.
3. Перші правителі з династії Капетингів.
4. Життя і побут середньовічного рицаря.

Питання для самостійного опрацювання.

1. Яка причина розпаду Франкської імперії?
2. У чому особливість адміністративно-територіального поділу Франції в означений нами період.
3. Якою була влада Французького короля і чому?
4. Що спричинило посилення влади французьких феодалів у їх вотчинах?
5. На котрій з французьких територій процес феодалізації проходив швидшими темпами і чому?
6. Яким був вплив розвитку міст на процес феодалізації?

Дайте визначення термінів: „герольд” „серв”, „віллан”, „інкастелламенто”, „геральдика”, „комуни”.

Дати, які слід запам'ятати:

843р. – Верденський договір.

847 р. – Мерсенський капітулярій Карла Лисого.

987-1328 рр. – династія Капетингів у Франції.

Тести

1. Процес формування Французького королівства було започатковано:

- а) Верденським договором 847 р.; б) Мерсенським капітулярієм 847 р.;
в) Верденським договором 843 р. г) Керсійським капітулярієм 847 р..

2. Останнім франкським королем з династії Каролінгів був:

- а) Гуго Капет; б) Людовік V Лінвій; в) Карл V Простакуватий; г) Генріх II.

3. У північній частині Французького королівства епіцентрами державної політичної нестабільності виступали:

- а) Бретань і Нормандія; б) Нормандія і Аквітанія;
в) Бретань та Бургундія; г) Аквітанія та Шампань.

4. У південній частині Франції, на відміну від північної:

- а) швидкими темпами розвивалися міста, що спричинило значно вищий рівень феодалізації у цьому регіоні;
б) триваліший час збереглася аллоїдальна форма власності, що було ознакою повільнішого процесу феодалізації;
в) влада французького короля була досить міцною і реально впливовою;
г) процес внутрішньої колонізації носив масовий характер, що сприяло пришвидшеному розвитку тут феодальних відносин.

5. Дочка Ярослава Мудрого Анна була регентшею короля:

- а) Рауля де Валуа; б) Роберта Благочестивого; в) Генріха I; г) Філіппа I.

6. Для періоду X-XI ст.. характерним є процес суспільного поділу праці:

- а) відокремлення ремесла від сільського господарства;
б) відокремлення торгівлі від сільського господарства;
в) відокремлення сільського господарства від торгівлі та ремесла;
г) відокремлення скотарства від рослинництва.

7. У X столітті міста перебували:

- а) під опікою сеньйорів, на чийх землях розміщувалися, але під владою міського самоуправління.;
б) цілковито в управлінні міської комуни;
в) під владою та опікою сеньйорів, на землях яких вони розміщувалися;
г) під владою французького короля і опікою його васалів.

8. Племінного вождя франків, який підкорив сусідні племена і заснував королівство, називали:

- а) Аттіла; б) Карл; в) Мервінг; г) Оттон; д) Хлодвіг.

9. Монополія феодала на помол зерна, випічку хліба у своїх володіннях називалася:

- а) монополія; б) баналітет; в) серваж; г) сервілізм.

10. Норманське герцогство було засноване у:

- а) 911р.; б) 943 р.; в) 847 р.; г) 1066р.

11. Ознакою неповноправності західноєвропейського селянства було те, що:

- а) змушене було організувати ополчення свого сеньйора;
- б) до XI змушене було нести військову повинність;
- в) через своїх представників брало участь у загальнонародних зборах;
- г) до XI століття воно було повністю відсторонене від військової служби.

12. Політична система Західно-Франкської держави на рубежі X-XI століть це:

- а) ранносередньовічна монархія; б) станова монархія; в) республіка;
- г) сеньйоріальна монархія; д) олігархічна республіка.

13. Благородне спадкове земельне володіння в X-XI століттях в Західній Європі:

- а) пекулій; б) аллод; в) бенефіцій; г) феодал.

14. До складу так званої верстви „феодалів з коронами” входили:

- а) король, графи, герцоги; б) король, графи, барони;
- в) король, рицарі, барони; г) графи, герцоги, барони, рицарі

15. Обряд вступу васала у залежність до сеньйора називався:

- а) васалітет; б) оммаж; в) сеньйорія; г) інвеститура.

16. Головним видом збройних сил у Європі IX-XI століття була:

- а) легкоозброєна кіннота; б) артилерія; в) важкоозброєна кіннота; г) важкоозброєна піхота.

17. В період раннього середньовіччя війна вважалася:

- а) одним із небажаних способів вирішення міжфеодальних суперечок;
- б) правовим способом вирішення міжфеодальних суперечок;
- в) правовим способом вирішення суперечок, але виключно міждержавного характеру;
- г) гріховною справою і засуджувалася не тільки церквою, але й королівською владою.

18. Процес становлення феодальної системи найшвидшими темпами проходив на території теперішніх:

- а) Франції та Італії; б) Візантії та Англії;
- в) Німеччині та Англії; г) Фінляндії та Данії.

Рекомендована література.

1. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2009. – 496с.
2. Василевский В. Лекции по истории Средних веков. – СПб, 2008.
3. Восточная Европа в древности и средневековье: Политические институты и верховная власть. - М.: ИВИ РАН, 2007. - 306 с.
4. История средних веков. В двух томах под общей редакцией С. Д. Сказкина. – Москва: «Высшая школа», 1977 - Том 1. // http://www.e-reading.org.ua/bookreader.php/148423/Skazkin_-_Istoriya_Srednih_vekov._Tom_1.html
5. История средних веков: В 2-х томах. Учебник / под ред. С.Карпова. –

М., 2003. – Т.1.

6. Кардини Ф. Истоки средневекового рыцарства // http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Kardin/index.php

7. Политические структуры эпохи феодализма в Западной Европе (VI-XVII вв.) / Под. ред. Рутенберга В.И., Медведева И.П. - Л.: Наука, 1990. - 248 с.

8. Семенов Ю. Введение во всемирную историю. Выпуск 3. История цивилизованного общества (XXX в. до н.э. — XX в. н.э.) // http://scepsis.ru/library/id_1912.html

9. Становлення та розвиток феодальної форми господарства http://www.studentam.in.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2666&Itemid=1

10. Филиппов Б., Ястребицкая А. Европейский мир X-XV вв. – Москва: Интерпракс, 1995 // http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Filipp/index.php

Тема 4

Німеччина IX – на поч. XII ст.

План

1. Особливості процесу феодалізації в Німеччині. Виникнення ранньонімецької держави і церковна політика Оттона I.
2. Італійський вектор німецької політики. Утворення „Священної Римської імперії”.
3. Агресія проти полабських слов'ян і завершення процесу феодалізації в Німеччині
4. Політична криза другої половини XI століття. Боротьба за інвеституру.
5. Завершення боротьби за інвеституру.
6. Культура Німеччини. Оттонівське відродження.

Підготуйте повідомлення чи реферат:

1. Королі Німеччини – вихідці Саксонської династії.
2. Політичний портрет Оттона I.
3. Політичний портрет Оттона II
4. Слов'яни в боротьбі проти німецької агресії.
5. Особливості внутрішньої і зовнішньої політики Генріха 4.
6. Григорій VII – лідер і натхненник Ключнійського руху.
7. Література періоду Оттонівського відродження.
8. Архітектура періоду Оттонівського відродження.

Питання для самостійного опрацювання.

1. В чому полягали особливості становлення німецької держави?
2. Чому тривалий час феодальна система в Німеччині була несформованою (порівняно з Францією)?

3. Яким чином церква сприяла німецьким імператорам в утвердженні їх централізованої влади
4. Чому церкву в Німеччині вважають державною інституцією? В чому це виражалось?
5. Чому боротьба за інвеституру особливо гострих форм набула саме в Німеччині?

Дайте визначення термінів: „імперська церква” „інвеститура”, „міністеріали”, „целібат”, „симонія”.

Дати, які слід запам'ятати:

X-XI ст. – Клюнійський рух за реформу церковного життя.

919-936 рр. – правління Генріха Птахолова.

962 р. – заснування Німецької Священної Римської імперії.

1056 – 1106 рр. – правління Генріха IV.

1073-1075 рр. – Саксонське повстання.

1122 р. – Вормський конкордат.

Тести

1. Історію Німецького королівства прийнято починати з коронування:

- а) Оттона I; б) Генріха I Птахолова; в) Оттона II. г)
Конрада I.

2. В період правління Оттона I та Оттона II церква:

- а) втратила свої матеріальні надбання, перетворившись у васала короля;
б) проводила активну антикоролівську позицію, аж до розгортання збройного опору;
в) отримала широкі політичні права, аж до перетворення церковних закладів у важливі виконавчі органи влади.
г) зайняла пасивну позицію щодо посилення королівської влади.

3. До складу „Священної римської імперії” ввійшли:

- а) Німеччина, Північна та частина Середньої Італії, окремі слов'янські землі, Південна і Південно-Східна Франція;
б) Німеччина, Північна та частина Середньої Італії, окремі слов'янські землі, Південна і Південно-Західна Франція;
в) Німеччина, Італія, окремі слов'янські землі, Південна і Південно-Західна Франція;
г) Німеччина, Італія, окремі слов'янські землі, Південна і Південно-Західна Франція, Піаніно-Східна Іспанія.

4. Папа Григорій V, німець за походженням, зайняв папський престол за правління:

- а) Генріха II; б) Оттона I; в) Оттона II; г) Оттона III.

5. „Священна римська імперія” виникла у:

- а) 962р.; б) 861 р; в) 952 р.; г) 973 р.

6. Хто з названих єпископів їздив з місіонерською місією до Києва на запрошення княгині Ольги?

- а) Боецій; б) Герберт; в) Адальберт; г) Альберт.

7. Акт призначення і затвердження духовних осіб на посаді й у сані з пожалуванням земельних володінь у феода називався:

- а) інвеститура; б) оммаж; в) помазання; г) симонія.

8. Вормський конкордат – це документ, підписаний папою та німецьким королем, згідно з яким:

- а) німецьких єпископів призначав папа без будь-якого втручання з боку короля;
б) німецький король призначав єпископів на своїй території;
в) встановлювалася різна система виборів єпископів на спірних територіях;
г) німецькі єпископи обиралися духовенством без будь-якого втручання з боку короля.

9. Початком Саксонського повстання 1070 – 1075 рр. стало:

- а) спільний виступ селян-общинників та кріпаків;
б) повстання феодалної знаті; в) повстання селян-общинників;
г) повстання кріпосних селян.

10. Відмовився від політики насильницької християнізації підкорених слов'янських територій німецький король:

- а) Генріх III; б) Оттон II; в) Оттон I; г) Оттон III.

Рекомендована література.

1. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2009. – 496с.
2. Василевский В. Лекции по истории Средних веков. – СПб, 2008.
3. Восточная Европа в древности и средневековье: Политические институты и верховная власть. - М.: ИВИ РАН, 2007. - 306 с.
4. История средних веков. В двух томах под общей редакцией С. Д. Сказкина. – Москва: «Высшая школа», 1977 - Том 1. // http://www.e-reading.org.ua/bookreader.php/148423/Skazkin_-_Istoriya_Srednih_vekov._Tom_1.html
5. История средних веков: В 2-х томах. Учебник / под ред. С.Карпова. – М., 2003. – Т.1.
6. Подоляк Н. Нелегкий шлях у Каноссу // Людина і світ. — 1996. — №11-12. — С. 22-26 // https://risu.org.ua/ua/library/periodicals/lis/lis_1996/lis_96_11_12/37495/
7. Политические структуры эпохи феодализма в Западной Европе (VI-XVII вв.) / Под. ред. Рутенберга В.И., Медведова И.П. - Л.: Наука, 1990. - 248 с.
8. Семенов Ю. Введение во всемирную историю. Выпуск 3. История цивилизованного общества (XXX в. до н.э. — XX в. н.э.) // http://scep sis.ru/library/id_1912.html

9. Становлення та розвиток феодалної форми господарства
http://www.studentam.in.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2666&Itemid=1

10. Филиппов Б., Ястребицкая А. Европейский мир X-XV вв. – Москва: Интерпракс, 1995 // http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Filipp/10.php

Тема 5

Англія до середини XI ст. Північна Європа у V – XI ст. Епоха вікінгів

План

1. Англосаксонські королівства в Британії.
 - а) Особливості процесу феодалізації.
 - б) Суспільно-економічний розвиток королівств у 5-8 ст.
2. Християнізація Британії та суспільний устрій англосаксів.
3. Англійське королівство X-XI століття.
4. Експансія вікінгів у X-XI століттях: причини, напрямки і наслідки.
5. Культура ранньосередньовічної Англії та Скандинавії: міфологія, військова справа.

Підготуйте повідомлення або реферати:

1. Король Егберт: його роль в об'єднанні Англії.
2. Альфред великий – король Англії.
3. Завойовницькі походи норманів.
4. Військове мистецтво норманів.
5. Вікінги на службі правителів інших держав.
6. Вікінги-мореплавці.
5. Вірування норманів.

Питання для самостійного опрацювання.

1. У чому полягає відмінність королівської влади в Англії від Франкської держави?
2. Яким був вплив християнської церкви на процес феодалізації англосаксонців?
3. Яким було значення християнізації для історичного розвитку Англії?
4. Визначте характерні риси ранньоанглійської культури.
5. Військове мистецтво вікінгів.
6. Русь і варяги.
7. Вікінги на службі правителів інших держав.
8. Вікінги-мореплавці.

Дайте визначення термінів: «бонди», «дани», «руни», «норманські завоювання», «бокленд», «манор», «гьоти», «хірд».

Дати, які слід запам'ятати:

597 р. – початок поширення християнства серед англосаксів;

- 829 р.** – об'єднання англосаксонських королів при Екгберті;
870 р. – початок заселення Ісландії норвежцями.
871-900 рр – правління Альфреда Великого в Англії
X-XI ст. – епоха вікінгів.
870 р. – відкриття норвежцями Ісландії
982 р. – відкриття Гренландії.
1016 -1935 рр. - держава Кнута Великого
911 р. – заснування герцогства Норманського на півночі Франції.
1017-1035 рр. – правління Кнута Данського.

Тести

1. Впродовж VII – VIII століть в англо-саксонських королівствах:

- а) швидкими темпами йшов процес феодалізації суспільства;
- б) відносно повільно йшов процес феодалізації суспільства;
- в) швидкими темпами йшов процес закріпачення селянства;
- г) процес виникнення алоду йшов швидшими темпами, ніж у франків.

2. Родова знать англосаксів називалася:

- а) керли;
- б) літи;
- в) ерли;
- г) елдормени.

3. Об'єднане англійське королівство було утворене в 829 р. за правління короля:

- а) Улафа;
- б) Егберта;
- в) Альфреда.;
- г) Кнута.

4. Категорія англійських селян, котрі в X столітті виконували функції наймитів і мали невеликий земельний наділ, називалися:

- а) літи;
- б) гебури;
- в) ерли;
- г) коттери.

5. Особливістю політичного устрою англосаксонських ранньофеодальних держав було:

- а) тривале збереження общинних форм управління;
- б) швидке витіснення общинних форм управління посиленням королівського впливу;
- в) нівелювання общинних форм управління, натомість швидке зростання ролі бюрократичного державного апарату;
- г) практична відсутність будь-яких елементів общинних форм управління в загальній системі державного управління.

6. Процес становлення феодальної системи найшвидшими темпами проходив на території теперішніх:

- а) Франції та Італії;
- б) Візантії та Англії;
- в) Німеччині та Англії;
- г) Фінляндії та Данії;

7. Феодальне помістя в Англії називалося:

- а) манор;
- б) ергастирій;
- в) фільварок;
- г) вотчина;

8. На рубежі IX – X ст. нормани на території Франції заснували:

- а) Герцогство Фландрія;
- б) Герцогство Нормандія;
- в) Герцогство Аквітанія;
- г) Графство Бургундія.

9. У 1016 р. данський вождь Кнут посів:

- а) бургундський
- б) іспанський
- в) французький
- г) англійський

- престол; престол; престол; престол.
- 10. У котрій з європейських держав в період середньовіччя не діяло правило «васал мого васала - не мій васал».**
- а) Англія; б) Німеччина; в) Італія; г) Франція
- 11. Знатний володар великого земельного наділу називався:**
- а) феодал; б) герольд; в) васал; г) зброєносець;
- 12. Основними заняттями вікінгів було:**
- а) мореплавання, оленярство, землеробство;
 б) землеробство, скотарство, оленярство;
 в) скотарство, оленярство, мисливство;
 г) скотарство, рибальство, землеробство;
- 13. Народні збори Давньонорвезьких племен називалися:**
- а) тинги; б) бонди; в) рики; г) херади;
- 14. Кого називали норманами в Західній Європі?**
- а) північних германців; б) південних германців; в) саксів; г) слов'ян;
- 15. Епохою вікінгів називають період:**
- а) IX-XI ст.; б) X-XI ст.; в) XI-XII ст.; г) IX-XII ст.;
- 16. Близько 1000 року вікінги відкрили шлях в:**
- а) Америку; б) Австралію; в) Англію; г) Росію;
- 17. Данський вождь Кнут у 1016 р. посів:**
- а) німецький престол; б) італійський престол; в) англійський престол;
 г) французький престол.
- 18. Першим загарбницьким походом норман вважається напад на монастир у:**
- а) Німеччині; б) Сицилії; в) Америці; г) Англії

Рекомендована література.

1. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2009. – С.289-300.
2. Василевский В. Лекции по истории Средних веков. – СПб, 2008.
3. Глебов А.Г. Англия в раннее средневековье. – СПб, 2008.
4. Гуревич А.Я. Походы викингов. - М., 1966;
5. История Дании. – М., 1996.
6. История Норвегии. – М., 1980.
7. История средних веков: В 2-х томах. Учебник / под ред. С.Карпова. – М., 2003. – Т.1.
8. Лебедев Г.С. Эпоха викингов в Северной Европе и на Руси. – М.: Издат.: Евразия, 2005. – 640 с. // <http://lib.rus.ec/b/207548/read#t5>.
9. Питер Сойер. Эпоха викингов. – СПб.: Издательство "Евразия", 2002. Научный редактор: А. Ю. Карачинский. // http://www.ulfdalir.narod.ru/literature/Sawyer_P_Ageofvikings.htm;
10. Савело К. Раннефеодальная Англия. – Л., 1977.
11. Славяне и скандинавы // под ред. Е.А.Мельниковой. – М., 1986.
12. Филиппов Б., Ястребицкая А. Европейский мир X-XV вв. //

Тема 6.
Візантійська імперія у IV –XI ст.

Заняття I

План

1. Причини, передумови та особливості заснування імперії.
2. Соціально-економічний та політичний розвиток імперії в 4-6 століттях.
3. Прихід до влади Юстиніана. Внутрішня і зовнішня політика Юстиніана.
4. Економічний розвиток імперії в 7-першій половині 9 століття.
«Землеробський закон». Опрацювати джерело за таким планом:
 1. З якою метою і коли було укладено Землеробський закон?
 2. Що є свідченням того, що візантійці жили общиною?
 3. Доведіть, що община відігравала значну роль в державі.
 4. Назвіть основні господарські заняття селян Візантії?
 5. Чи існувало у візантійському селі соціальне розшарування? Доведіть.
 6. Доведіть, що закон захищав інтереси селянина-власника.
 7. Які форми покарання записані у Законі?
 8. Визначте норми, які регулювали земельні відносини?

Підготуйте повідомлення або реферат.

1. Політичний портрет Юстиніана (Феодори)
2. Константинополь – нова столиця імперії.
3. Будівництво храму Святої Софії.

Дати, які слід запам'ятати:

330 р. – заснування Константинополя.

527-565 рр. – правління Юстиніана I.

532 р. - повстання Ніка в Константинополі.

594-602 рр. – військові експедиції Візантії проти слов'ян.

Тести

1. **Невелика ремісничая майстерня у Візантії в IV-VI століттях:**
 - а) цех;
 - б) ергастирій;
 - в) домен;
 - г) мануфактура.
2. **Автором історичного твору „Історія воєн Юстиніана” є:**
 - 1) Петро Патрицій;
 - б) Агафій Міринеїський;
 - в) Євсевій Памфіл;
 - г) Прокопій Кесарійський.
3. **Однією з особливостей Східної Римської імперії в IV-VI століттях було те, що тут:**
 - а) рабство не отримало такого широкого розвитку, як на Заході;
 - б) рабство широко застосовувалося в усіх сферах господарства;

в) швидше ніж на Заході розвивалося велике землеволодіння латифундійного типу;

г) меншою мірою, ніж на Заході, був поширений колонат.

4. Імператорська влада у Візантії:

а) була виборною, імператора обирав сенат;

б) була виборною, імператора призначали префекти претрія;

в) була спадковою;

г) була спадковою, спадкоємця призначав діючий імператор.

5. Від середини V століття християнська церква опинилася під владою:

а) 6 патріархів; б) 2 патріархів; в) 5 патріархів; г) 3 патріархів.

6. У IV - VI ст. Візантія поділялася на:

а) 2 діоцези: Схід та Іллірик; б) 2 префектури: Схід та Іллірик;

в) 4 префектури: Схід, Захід, Іллірик та Антіохія;

г) 4 діоцези: Схід, Захід, Іллірик та Антіохія.

7. У VI – VII століттях найбільшу зовнішню небезпеку для Візантійської імперії складала:

а) остготи; б) варвари; в) готи; г) слов'яни.

8. Елементарний посібник з вивчення права, що склав одну з частин „Зводу цивільного права”, називався:

а) „Інституції”; б) „Новели”; в) „Дігести”; г) „Пандекти”.

Заняття II

1. Фемний устрій Візантії.
2. Причини та наслідки іконоборчого руху.
3. Зовнішньополітичне становище Візантії другої половини VII - першої половини IX століття.
4. Візантійське село в другій половині IX – середині XI ст..
5. Аграрне законодавство імператорів Македонської династії.
6. Візантійське село. Місто і ремесло
7. Зовнішня політика Візантії.

Підготуйте реферат чи повідомлення:

1. Політичний портрет Константина Багрянородного.
2. Політичний портрет Василя I.
3. Візантійська сім'я в епоху середньовіччя (*Диль III. Византійские портреты* // http://www.gumer.info/bibliotek/Buks/History/Diehl_Viz/II.php);
4. В.Македонянин – засновник нової династії.
5. Статус і роль візантійської імператриці. (*Копівська А. Р. Статус і роль імператриці у візантійському суспільстві* // *Наукові записки НаУКМА. – 2016. – Том 179. Теорія та історія культури. – С. 76–81.* // <https://byzantina.wordpress.com/2016/10/01/kopivska/>)
6. Італо-візантійські стосунки.

Дайте визначення термінів: „класми” „синон”, „василіка”, „трапезити”,

„селомісто”, „парик”, „іконоборчий рух”, „ергастирій”, „аннона”, „феми”, „монофелітство”, „ліббела” „негоціанти”, „контадо”, „комуни”, „вальвасори”.

Дати, які слід запам'ятати:

867-1056 рр. – Македонська династія у Візантії.

912-959 рр. – правління Кнстянтина Багрянородного.

726 р. – початок іконоборчого руху.

730-843 рр. – іконоборчий рух у Візантії.

843 р. – відновлення іконовшанування.

Тести

1. Впродовж середньовічної історії Італія традиційно поділялася на:

- а) Південну, Середню та о.Сицилію;
- б) Південну, Середню та Північну;
- в) Середню, Північну та о. Сицилія;
- г) Середню, Північну та Папську область.

2. На території Ломбардії впродовж : VI – VIII століть владарювали:

- а) лангобарди; б) вандалі; в) германці; г) франки.

3. Північна і Середня Італія стали формально єдиним королівством після:

- а) Верденського договору 947 р.; б) Мерсенського капітулярію 847 р.;
- в) розпаду держави Лотаря у 855 р.; г) Верденського договору 843р.

4. Папська область була творена при папі Стефані II у:

- а) 843 р.; б) 853 р.; в) 756 р.; г) 856 р..

5. „Королівство обох Сицилій” було створене зусиллями:

- а) норман; б) італійців; в) лангобардців; г) візантійців.

6. Родова община лангобардців носила назву:

- а) сусідська; б) ліхтар; в) фара; г) марка.

7. Найбільш відсталою за рівнем економічного розвитку частиною Італії була:

- а) Південна; б) Середня; в) Північна; г) Папська область.

8. Головні прибутки італійські міста отримували від:

- а) мистецтва; б) лихварства; в) ремесла; г) торгівлі.

9. У IX столітті в результаті боротьби міст з італійською знаттю у них виникають самоврядні міські общини:

- а) ради; б) комуни; в) магістрати; г) лави.

10. Великим ремісничим центром ранньосередньовічної Італії, відомим виробництвом зброї та ткацтва вважалося місто:

- а) Верона; б) Венеція; в) Мілан; г) Павія.

11. Іконоборці виступали проти ікон, зображення хреста:

- а) вони таж намагалися обмежити; б) вони вважали священним;
- в) теж хотіли заборонити; г) допускалося, але тільки на куполах храмів.

12. Основою військово-адміністративної реформи Іраклія 619 р.:

- а) став поділ деяких частин держави (Мала Азія) на феми;
- б) стало створення потужного морського флоту;
- в) став поділ держави на феми;
- г) став поділ держави на військові області.

13. Для ранньої стадії становлення великого візантійського феодального землеволодіння було:

- а) поєднання праці колона з кріпаком;
- б) використання виключно праці вільнонайманих общинників;
- в) поєднання рабської праці з найманою;
- г) поєднання праці кріпака з найманою.

14. На відміну від феодального помістя європейського зразка, для візантійського було характерним:

- а) значне поширення грошової ренти;
- б) використання для обробітку доменіальних земель праці вільних общинників;
- в) домінування общинних земель;
- г) домінування власного, доменіального господарства;

15. Аграрне законодавство імператорів Македонської династії було покликано захищати інтереси:

- а) великих землевласників;
- б) дрібних землевласників;
- в) великих латифундистів;
- г) монастирів та інших церковних установ.

16. Яке із наведених висловлювань НЕ є вірним:

- а) велика земельна власність в імперії мала ієрархічну структуру;
- б) великі землевласники не володіли повним судовим імунітетом у межах власних володінь;
- в) феодальні землеволодіння, як правило, своїми розмірами поступалися західним;
- г) поширеною формою пожалування у Візантії став харистикій.

17. У IX – XI століттях візантійські міста:

- а) були центрами ремісничого виробництва;
- б) центрами ремісничого виробництва та торгівлі;
- в) були, насамперед, центрами локального обміну і лише часткового виробництва;
- г) були розвинутими ремісничо-торговельними та культурними центрами.

18. У 964 році імператор Никифор видав указ, що стосувався аграрного питання, яким:

- а) заборонялося обдаровувати землею церковні установи;
- б) заборонялося обдаровувати землею католицькі монастирі та храми, натомість православних ця заборона не стосувалася;
- в) заохочувалося обдаровування землею церковних установ;
- г) заборонялося обдаровувати землею монастирі та храми, залишаючи цей привілей за священнослужителями.

19. Корпорації приватних нотаріусів Константинополя, які засвідчували цивільні акти називалися:

а) табулярії; б) нотаріальні контори; в) трипезити; г) епархи.

20.Періодом найвищого розквіту візантійського самодержавства вважають час правління:

а) Ромейської династії; б) Мікейської династії;
в) Македонської династії; г) Династії Комнінів.

21.Впродовж IX – XI століття основними суперниками Візантії на зовнішній арені залишалися:

а) араби, гунни, нормани та слов'яни; б) араби, германці, нормани та слов'яни;
в) араби, болгари, лангобарди та слов'яни;
г) араби, болгари, нормани та слов'яни.

22.В XI столітті основним джерелом багатства візантійської знаті:

а) була державна служба; б) були феодалні помістя;
в) були військові походи; г) була торгівля.

Рекомендована література.

1. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2009. – 496с.
2. Васильєв А.А. История Византийской империи. Время до Крестовых походов (до 1081 г.). – Спб., 1998.
3. Величко А.М. Политико-правовые очерки по истории Византийской империи. – Спб., 2008.
4. Восточная Европа в древности и средневековье: Политические институты и верховная власть. - М.: ИВИ РАН, 2007. - 306 с.
5. Диль Ш. Византийские портреты// http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Diehl_Viz/index.php
6. Диль Ш. Основные проблемы византийской истории // http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Diehl/index.php
7. История средних веков. В двух томах под общей редакцией С. Д. Сказкина. – Москва: «Высшая школа», 1977 - Том 1. // http://www.e-reading.org.ua/bookreader.php/148423/Skazkin_-_Istoriya_Srednih_vekov._Tom_1.html
8. История средних веков: В 2-х томах. Учебник / под ред. С.Карпова. – М., 2003. – Т.1.
9. Кузовков В. В. Політичні відносини Візантії з державами мусульманського світу в добу самостійного правління Константина VII Багрянородного (945–959) // Історичний архів: Наукові студії. – 2015. – Вип. 15. – С. 55-62 // <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/95174/08-Kuzovkov.pdf?sequence=1>
10. Кулаковский Ю.А. История Византии. 395-518 годы. – СПб, 2003.
11. Лозинский С.Г. История папства // Наука и религия. – 1987. - №3.
12. Нікульчев М., Макаров Л. Ідеологічні витоки візантійського іконоборства // Проблеми гуманітарних наук. – 2017. – Серія «Філософія». – Випуск 37. – С. 60–70. // <https://byzantina.wordpress.com/>

13. Политические структуры эпохи феодализма в Западной Европе (VI-XVII вв.) / Под.ред.Рутенберга В.И., Медведева И.П. - Л.: Наука, 1990. - 248 с.
14. Раннефеодальные государства на Балканах VI – XII вв. / отв. ред. Г.Г. Литаврин. – М., 1985.
15. Семенов Ю. Введение во всемирную историю. Выпуск 3. История цивилизованного общества (XXX в. до н.э. — XX в. н.э.) // http://scepsis.ru/library/id_1912.html.
16. Становлення та розвиток феодальної форми господарства http://www.studentam.in.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2666&Itemid=1
17. Удальцова З.В. Италия и Византия в VI в. – М., 1959.
18. Фазоли Д. Короли Италии. – Спб., 2007.
19. Филиппов Б., Ястребицкая А. Европейский мир X-XV вв. – Москва: Интерпракс, 1995 // http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Filipp/index.php.

Тема 7

Іспанія у VIII-XI столітті. Початки Реконкісти

План.

1. Завоювання держав Піренейського півострову арабами. Адміністративний устрій та економічний розвиток мусульманської Іспанії.
2. Кінець Арабського панування та виникнення іспано-християнських держав. Реконкіста.
3. Особливості розвитку королівств Каталонія та Наварра і Арагон.

Підготуйте повідомлення або реферати:

1. Союзники арабів в боротьбі за Піренейський півострів.
2. Арабська культура на Піренеях.
3. Герої іспанського епосу.
4. Арабський правитель Абр-ар-Рахман III та його роль в посиленні Кордовського емірату.

Питання для самостійного опрацювання.

1. Чому стало можливим завоювання Вестготського королівства арабами?
2. Охарактеризуйте перший етап Реконкісти.
3. Які народи Піренейського півострова виявляли найбільшу активність в період Реконкісти і чому?
4. Які були причини виникнення Астуро-Леонського королівства?
5. Чи мала вплив на розвиток іспанських держав Франкська держава?
6. В чому полягали особливості культури ранньосередньовічної Іспанії?
7. Назвіть найбільш відомі пам'ятки іспанської культури, створені в період раннього середньовіччя.

Дайте визначення термінів: „Реконкіста”, „фуеро”, „Кордовський емірат”, „хаджиб”, „ідальго”.

Дати, які слід запам'ятати:

711 – 714 рр. – завоювання Піренейського півострова арабами.

718-1492рр. – період Реконкісти.

756 р – створення незалежного Кордовського емірату.

926 р. – проголошення Кордовського халіфату.

1037 р. – утворення королівства Кастилія.

1085 р. – відвоювання Толедо іспанцями.

Тести

1. Феодальні відносини в державах Піренейського півострова впродовж раннього середньовіччя:

- а) розвивалися значно повільніше ніж у Франкській державі;
- б) розвивалися швидкими темпами і в IX столітті досягли рівня їх розвитку у Франкській державі;
- в) розвивалися повільно, проте процес закріпачення селян завершився до X століття;
- г) розвивалися швидкими темпами, що було спричинене арабським завоюванням.

2. Союзниками арабів під час завоювання Вестготського королівства виступали:

- а) візантійці; б) перси; в) бербери; г) нормани.

3. Омеяди правили в Іспанії впродовж:

- а) 750-1038 рр.; б) 755-1031 рр.; в) 755-1492 рр.; г) 750-1492 рр.

4. Влада халіфа в Кордовському халіфаті опиралася на:

- а) гвардійців халіфа; б) народне ополчення;
- в) професійну армію; г) найману армію.

5. Арабське панування в Іспанії носило:

- а) деспотичний характер, немусульмани були позбавлені всяких прав;
- б) демократичний характер, не мусульмани мали такі ж права, як і мусульмани;
- в) поміркований характер: немусульмани користувалися певними автономними правами;
- г) поміркований характер, заохочувалися шлюби між мусульманами та християнами.

6. В економічному відношенні мусульманська Іспанія:

- а) завдяки значному розвитку гірничодобувної сфери, залишалася в числі розвинутих регіонів Європи;
- б) була досить розвинутим регіоном південної Європи завдяки значному розвитку рибальства;
- в) була одним з найвідсталіших регіонів ранньосередньовічної Європи;
- г) була одним з найрозвинутіших регіонів ранньосередньовічної Європи.

7. Падіння Кордовського емірату було спричинене:

- а) феодальним війнами та заколотами;

- б) зовнішніми війнами;
- в) зовнішньою агресією з боку Франкської імперії;
- г) постійними нападами з боку норман.

8. На території Іспанської марки імперії Каролінгів утворилося:

- а) Арагонське графство; б) Кастильське королівство;
- в) Барселонське графство; г) Наваррське королівство

9. Літературною мовою в Іспанії IX-XI століття була:

- а) класична арабська; б) іспанська; в) латинська; г) андалузська.

10. В північно-східній частині Піренейського півострова Реконкіста мала успіх в:

- а) IX-X ст.; б) IX ст; в) X ст; г) XI ст.

Рекомендована література.

1. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2009. – 496с.
2. Варьяш О.И. Привилегированные слои в раннем пиренейском городе. // Феодалы в городе: Запад и Русь. - М., 1996. - С. 11 — 16.
3. Василевский В. Лекции по истории Средних веков. – СПб, 2008.
4. Восточная Европа в древности и средневековье: Политические институты и верховная власть. - М.: ИВИ РАН, 2007. - 306 с.
5. История средних веков. В двух томах под общей редакцией С. Д. Сказкина. – Москва: «Высшая школа», 1977 - Том 1. // http://www.e-reading.org.ua/bookreader.php/148423/Skazkin_-_Istoriya_Srednih_vekov._Tom_1.html
6. История средних веков: В 2-х томах. Учебник / под ред. С.Карпова. – М., 2003. – Т.1.
7. Корсунский А.Р. История Испании IX-XIII веков (Социально-экономические отношения и политический строй Асутро-Леонского и Леоно-Кастильского королевства). - М.: Высшая школа, 1976. - 239 с.
8. Политические структуры эпохи феодализма в Западной Европе (VI-XVII вв.) / Под. ред. Рутенберга В.И., Медведева И.П. - Л.: Наука, 1990. - 248 с.
9. Семенов Ю. Введение во всемирную историю. Выпуск 3. История цивилизованного общества (XXX в. до н.э. — XX в. н.э.) // http://scepsis.ru/library/id_1912.html
10. Становлення та розвиток феодальної форми господарства http://www.studentam.in.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2666&Itemid=1
11. Филиппов Б., Ястребицкая А. Европейский мир X-XV вв. // http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Filipp/index.php
12. Циркин Ю.Б. Древняя Испания. - М., 2000.

Тема 8
Ранньосередньовічна церква та культура
(у формі конференції)
План

1. Християнізація Європи.
2. Папство в ранньому середньовіччі.
3. Раннє чернецтво. Поширення статуту Св. Бенедикта.
4. «Життя і діяльність Бенедикта Нурсійського».
5. Монастирське життя у Візантійській імперії.
6. Культурно-освітня діяльність християнської церкви.
7. Історичні передумови формування середньовічної культури.
8. Особливості рицарської культури.
9. Каролінзьке відродження (VIII – IXст.)
10. Оттонівське відродження.
11. Особливості культури Візантії.
12. Освіта і мистецтво середньовічної Європи.
13. Мода ранньосередньовічної Європи.
14. Памятки архітектури та образотворчого мистецтва в період раннього середньовіччя.

Дайте визначення термінів: „клір” „симонія”, „єретик”, „конклав”, „схизма церков”, „анафема”, „базиліка” „Оттонівське відродження”, „жонглери”, „руни”, „скальд”, „фоліант”.

Тести

1. Котрому з римських пап у 867 р. собор східних єпископів виголосив анафему:

- а) Павлу II; б) Григорію V; в) Миколаєві II; г) Миколаєві I.

2. Найскладніші та найважливіші проблеми теології вирішувалися на:

- а) конклавах; б) Вселенських соборах;
в) Патріарших соборах; г) Святійших соборах.

3. Одним із перших варварських вождів, який прийняв християнство в його ортодоксальному варіанті був:

- а) Хлодвіг; б) Карл Мартелл; в) Аларіх; г) Одоакр.

4. Ініціаторами запровадження celibату для духовних осіб виступали:

- а) монахи Ключійського монастиря; б) монахи Афону;
в) Римський папа; г) Константинопольський патріарх.

5. На чолі християнських монастирів в період раннього середньовіччя стояли:

- а) єпископи; б) сеньйори-феодалі; в) абати; г) архієпископи

6. Патримоній святого Петра було утворено на території Середньої Італії у:

- а) 756 р.; б) 867 р.; в) 765 р.; г) 865 р.

7. Константів дар -це:

- а) акт, яким імператор Констянтин Великий нібито надав право римському єпископу використовувати титул „намісник (вікарій) Ісуса Христа”;
- б) акт, згідно з яким імператор Констянтин Великий нібито подарував римському єпископу „облачення” для проведення урочистих богослужінь;
- в) акт, яким імператор Констянтин Великий нібито надав право римському єпископу використовувати власний герб;
- г) акт, згідно з яким імператор Констянтин Великий нібито надав право римському єпископу очолити християнську церкву і вручив йому владу над Римом.

8. Найбільшим „яблуком розбрату” між Східною та Західною церквою стало:

- а) використання латини західною церквою під час богослужінь;
- б) утвердження західним духовенством у VI – XI ст. Філіокве;
- в) утвердження східним духовенством звичаю поклонятися іконам;
- г) використання західною церквою під час літургії органної музики,

9. Остаточний розкол західної і східної церков відбувся у:

- а) 1054 р.; б) 1154 р.; в) 1119 р.; г) 943р..

10. Тимчасова заборона напою римським окремим регіонам, або навіть країнам здійснювати церковні обряди і богослужіння носила назву:

- а) анафема; б) конкордат; в) інтердикт; г) целібат.

11. „Батьком схоластики” називали філософа, теолога, поета, математика, астронома та перекладача, котрий був міністром остготського короля Теодоріха

- а) Г.Турського; б) Ф.Кассіодора; в) І. Севільського; г) С.Боеція.

12. Германський пантеон язичницьких богів очолював:

- а) Одін; б) Тур; в) Перун; г) Одоакр.

13. Яким документом Карл Великий започаткував поширення науки серед мирян та кліриків?

- а) Капітулярій про освіту; б) Капітулярій про помістя;
- в) Капітулярій про науки; г) Капітулярій про школу.

14. Після смерті Карла Великого його культурні починання:

- а) були згорнуті, що привело до культурного „запустіння”;
- б) були підтримані спадкоємцями і розвинулися у будівництво нових культурно-освітніх закладів;
- в) були частково згорнуті, проте шкільна освіта розвивалася на високому рівні;
- г) були частково згорнуті, проте мистецтво, зокрема, архітектура та скульптура, розвивалася на високому рівні

15. Хто, здебільшого, займався історіописанням в період раннього середньовіччя:

- а) єпископи; б) сеньйори-феодалі; в) королі; г) поети.

16. „Пісня про Роланда” є прикладом епічних творів раннього середньовіччя:

- а) англійців; б) французів; в) іспанців; г) ірландців.

17. В IX – XI столітті брати Кирило і Мефодій:

- а) активно ширили християнство в східних провінціях Візантії;
- б) удосконалили слов'янський алфавіт та відкрили монастирську школу;
- в) удосконалили слов'янський алфавіт та відкрили світську школу;
- г) створили слов'янську писемність та алфавіт.

18. В період раннього середньовіччя назву «оселя наук» отримало місто:

- а) Аахен;
- б) Париж;
- в) Кордова;
- г) Константинополь.

19. „Поема про Беовульфа” є однією з найважливіших пам'яток:

- а) англосаксонської поезії;
- б) західнофранкської поезії;
- в) народної творчості скандинавських народів;
- г) міфології стародавніх кельтів.

20. В період „Оттонівського відродження” німецькі імператори:

- а) значну увагу приділяли розвитку освіти, мистецтва та медицини;
- б) значну увагу приділяли розвитку літератури, проте значно менше - освіти;
- в) значну увагу приділяли розвитку освіти і значно менше – літератури;
- г) значну увагу приділяли розвитку освіти і значно менше – архітектури та літератури.

21. Місце проживання монахів, комплекс будівель, обнесених високою стіною:

- а) монастир;
- б) церква;
- в) храм;
- г) мечеть.

22. Монахи в монастирі підпорядковувалися:

- а) абату;
- б) архієпископу;
- в) вікарію;
- г) папі;

23. У будь-якій країні середньовічної Західної Європи дітей навчали:

- а) латиною;
- б) рідною мовою;
- в) англійською мовою;
- г) французькою мовою;

Рекомендована література

1. Аверинцев С. Символика раннього середньовіччя (К постановке вопроса) Символика раннего Средневековья. (К постановке вопроса). В сб.: Семиотика и художественное творчество, Москва, "Наука", 1977, с. 308—337 // http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Literat/aver/simv_rann.php
2. Аверинцев С. Судьбы европейской культурной традиции в эпоху перехода от античности к средневековью (Из истории культуры средних веков и Возрождения. - М., 1976. - С. 17-64 // http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Literat/aver/sud_evr.php
3. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2009. – 496с.
4. Бондарюк Б.М. Візантійські монастирі кінця IX-XI ст.: типіки, особливості організації та устрою (II) // Питання стародавньої, середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наукових праць. – Чернівці: Прут, 2010. – Т.1 (29). – С. 77-90 // <http://hdl.handle.net/123456789/324>
5. Виолле-ле-Дюк Э. Жизнь и развлечения в средние века //

http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/violl/index.php

6. Василевский В. Лекции по истории Средних веков. – СПб, 2008.

7. Васильев А.А. История Византийской империи. Время до Крестовых походов (до 1081 г.). – Спб., 1998.

8. Величко А.М. Политико-правовые очерки по истории Византийской империи. – Спб., 2008.

9. Иванов С. Византийское миссионерство: Можно ли сделать из «варвара» христианина?//

http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/ivanov2/index.php

10. История средних веков. В двух томах под общей редакцией С. Д. Сказкина. – Москва: «Высшая школа», 1977 - Том 1. // http://www.e-reading.org.ua/bookreader.php/148423/Skazkin_-_Istoriya_Srednih_vekov._Tom_1.html

11. История средних веков: В 2-х томах. Учебник / под ред. С.Карпова. – М., 2003. – Т.1.

12. Карсавин Л. Монашество в средние века // http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/History_Church/Karsav/index.php

13. Ковальський Я. Папы и папство. – М., 1991.

14. Крижанівська О., Крижанівський О. Історія середніх віків. Вступ до історії середньоєвропейського Середньовіччя. – Київ, 2006. – 368 с.

15. Селевко В.Б. Повсякденний спосіб життя візантієця як політична проблема імперії: культурфілософський аналіз уявлень доби Середньовіччя // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Наук. журнал. – К.: Міленіум, 2011. – № 4. – С. 26-29. / http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2011_4/7.pdf

16. Лихачева В. Искусство Византии IV-XV вв. // http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/lihach/index.php

17. Лозинский С.Г. История папства // Наука и религия. – 1987. - №3.

Модульна контрольна робота №1

1. Дати визначення термінів: «середні віки», «феод», «аллод», «помістя», «бенефіцій», «імперська церква», «інвеститура», «целібат», «варвари», «вандали», «вергельд», «лангобарди», «майордом», «капітулярій», «марка», «травневі поля», «сеньйорія», «герольд» «віллан», «інкастелламенто», «симонія», «сретик», «конклав», «анафема», «Оттонівське відродження», «руни», «скальд», «вікінг», «бокленд», «манор», «селомісто», «парик», «ергастирій», «іконоборці», «колон», «Реконкіста», «фуеро», «Кордовський емірат», «хаджиб», «ідальго», «бербери», «клір», «фоліант»

2. Розкрийте суть питання.

1. Типологічні особливості соціально-економічного і політичного розвитку Візантії раннього середньовіччя.
2. Зовнішньополітичне становище Візантійської імперії другої половини

VII – першої половини IX ст..

3. Візантійське село за даними «Землеробського закону».
4. «Епоха вікінгів» в середньовічній історії Західної Європи.
5. Особливості процесу феодалізації та еволюції держави у англосаксів.
6. Утворення королівства Англія. Соціально-економічний розвиток Англії в X – на поч. XI ст..
7. Соціально-економічний та політичний розвиток Західно-франкського королівства IX-XI ст.
8. Соціально-економічний та політичний розвиток Східно-франкського королівства в IX - на початку X ст.
9. Внутрішня та зовнішня політики Оттона I (936-973).
10. Політична криза в Німеччині другої половини XI століття. Боротьба за інвеституру та її наслідки.
11. Італія у VIII – X століттях.
12. Аграрний розвиток Візантійської імперії в другій половині IX-XI століття.
13. Візантійська імперія в період правління Македонської династії.
14. Іконоборчий рух у Візантії.
15. Візантійська імперія в період правління Комнінів (XI - XII століття)
16. Західноєвропейська культура в період раннього середньовіччя.
17. Церква у ранньому середньовіччі.
18. Соціально-економічний та політичний розвиток мусульманської Іспанії.
19. Виникнення іспано-християнських держав в VIII - середині IX ст. та початок Реконкісти.
20. Причини і наслідки падіння Західної Римської імперії.
21. Франкське суспільство за «Салічною правдою».
22. Причини, суть та соціальні наслідки бенефіційної реформи Карла Мартела.
23. Основні види джерел з історії середньовіччя.
24. Кризові явища в Римській імперії в IV-V ст. н.е.
25. Германські племена до і в епоху Великого переселення народів.

ЗАЛІК

МОДУЛЬ II

«Західна Європа в період Високого Середньовіччя (XI-XIII ст)»

Тема 9

Виникнення і ріст середньовічних міст

План.

1. Передумови, причини та особливості виникнення міст в період середньовіччя.
2. Теорії походження середньовічних міст.
3. Причини комунальних рухів. Західноєвропейське місто у світлі міських хартій: Джерела: „Котюми Бовезі” (с.468-470), „Хартія міста Сент-Омара” (с.470-474), „Хартія, дана м. Лондону ...” (с.475), Міське право Страсбурга.... „ (с.477-484).
4. Цехи в період середньовіччя. *Стаття: Ковальова С.Г. Ремісничий цех за середньовічним міським правом / Актуальні проблеми права: теорія і практика № 2 (36), 2018/ <http://pravo-snu.lg.ua/Actual-36/Kovalova112-118.pdf>*

Підготуйте повідомлення або реферати

1. Архітектура середньовічного міста.
2. Повсякдення міщан середньовічного міста.
3. Культурно-просвітницька діяльність середньовічних цехів.

Питання для самостійного опрацювання.

1. Чому виникали конфлікти між власниками міст та міщанами і якими способами вони вирішувалися.
2. Чому цехова організація ремісничого виробництва виникає з XI-XII століття?
3. Чого саме добивалися міщани, піднімаючись на боротьбу проти сеньйорів?
4. Чому цехи, починаючи з кінця XIV століття, перетворюються у гальмо ремісничого виробництва ?
5. Яким чином торгівля сприяла розвитку нових відносин та руйнуванню основних засад феодального суспільства?

Дайте визначення термінів: „цехи”, „комуни”, „комунальні рухи”, „гільдії”, „Ганзейський союз”, „левантійська торгівля”.

Тести

1. Основною передумовою появи середньовічних міст було:

- а) суспільний поділ праці - відокремлення землеробства від тваринництва;
- б) суспільний поділ праці – відокремлення ремесла і торгівлі від землеробства;
- в) активне поширення католицизму, що вело за собою відкриття численних монастирів;

г) послаблення королівської та посилення феодалної влади, що супроводжувалося будівництвом замків.

2. У якому з регіонів Західної Європи містами ставали адміністративні, військові та церковні центри, розташовані часто на території колишніх античних міст:

а) Південна Франція та Італія; б) Північна Франція, Нідерланди, Англія;

в) Італія та країни Піренейського півострова;

г) Центральна Європа та Південна Італія.

3. Міщан Італії називали:

а) маргінали; б) бюргери; в) буржуа; г) пополани.

4. Середньовічні західноєвропейські міста виникали на землях:

а) царя, феодалів, князів та рицарів; б) короля, феодалів, єпископів;

в) короля, феодалів, міщан та ремісників;

г) феодалів, рицарів, віланів та літів.

5. Періодом розгортання комунальних рухів є:

а) IX – XII ст.; б) XI–XIV ст.; в) X–XIII ст.; г) IX – XI ст..

6. Серед політичних вимог, котрі висувалася учасниками комунальних рухів, можна виділити:

а) допуск до адміністративних посад, надання міського самоуправління;

б) зменшення податків та обсягів ренти;

в) зменшення кількості повинностей та допуск до адміністративних посад;

г) надання торгових привілеїв та права обирати міського голову.

7. Головне завдання середньовічного цеху:

а) забезпечення роботою якомога більшої кількості міщан;

б) забезпечення товарами першої необхідності населення міста та його околиць;

в) надання можливості всім ремісникам міста займатися виробництвом та збутом своїх виробів;

г) забезпечення монопольного права членів цеху на те чи інше виробництво.

8. Ремісника, котрий займався ремісничою діяльністю поза цехом називали:

а) партачем; б) бракоробом; в) підмайстром; г) халтурником.

9. У результаті комунального руху значна кількість міст отримала:

а) „конституції”; б) „зводи прав і обов’язків”;

в) „хартії вольностей” г) „вільні грамоти”.

10. В XI - XVI ст. найбільшими центрами міжнародної торгівлі були:

а) Середземномор’я та Північно-Балтійський регіон;

б) Середземномор’я та регіон Атлантики;

в) Північно-Балтійський та Чорноморський регіони;

г) Франція та Норвегія.

11. Найбільш потужним торговельним союзом періоду високого середньовіччя був:

- а) Ломбардська ліга; б) Ганзейський; в) Швабський; г) Рейнський.

Рекомендована література:

1. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.2. Високе і пізнє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2010. – С.15-41.
2. Василевский В. Лекции по истории Средних веков. – СПб, 2008.
3. Восточная Европа в древности и средневековье: Политические институты и верховная власть. - М.: ИВИ РАН, 2007. - 306 с.
4. Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник Рудь М. – К., 2005.
5. История средних веков: В 2-х томах. Учебник / под ред. С.Карпова. – М., 2003. – Т.1.
6. Крижанівська О., Крижанівський О. Історія середніх віків. Вступ до історії середньоєвропейського Середньовіччя. – Київ, 2006. – 368с.
7. Ковальова С.Г. Ремісничий цех за середньовічним міським правом / Актуальні проблеми права: теорія і практика № 2 (36), 2018 / <http://pravo-snu.lg.ua/Actual-36/Kovalova112-118.pdf>
8. Становлення та розвиток феодальної форми господарства http://www.studentam.in.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2666&Itemid=1

Тема 10

Хрестові походи

План

1. Передумови та причини хрестових походів. (Джерела: „Постанова Клермонського собору про хрестовий похід (1095 р.)”)
2. Перший хрестовий похід та утворення держав хрестоносців на Сході.
3. Другий, третій та четвертий хрестові походи. Загарбання Константинополя.
4. Останні хрестові походи. Підсумки, наслідки та роль хрестових походів у світовій історії. *Стаття: Олійников В. Роль четвертого хрестового походу (1202–1204) у розколі християнської церкви / <https://eprints.oa.edu.ua/2862/1/52.pdf> (законспектувати)*

Підготуйте повідомлення або реферати:

1. Історія рицарських ордені, створених під час хрестових походів (на вибір).
2. Політичний портрет лідерів хрестових походів (на вибір: Ричард Левове Серце; Фрідріх I, Голфрід Бульонський, Саладін та ін.).
3. Боротьба Салладіна з хрестоносцями.

Питання для самостійного опрацювання.

1. Монаші ордени, створенні під час хрестових походів.

2. Які соціальні передумови розгортання хрестових походів?
3. Яку мету переслідували учасники походів?
4. Чому держави хрестоносців не витримали випробування часом?

Дайте визначення термінів: „індульгенція”, „хрестоносці”, „пілігрими”, „госпітальєри”, „храмовники”, „дитячий хрестовий похід”.

Дати, які слід запам'ятати:

1. 1096-1270 рр. – хрестові походи.
2. 1096-1099 рр. – Перший хрестовий похід.
3. 1202-1204рр. – Четвертий хрестовий похід.
4. 1204 р. – захоплення хрестоносцями Константинополя.

Тести

1. Основною передумовою появи середньовічних міст було:

- а) суспільний поділ праці - відокремлення землеробства від тваринництва;
- б) суспільний поділ праці – відокремлення ремесла і торгівлі від землеробства;
- в) активне поширення католицизму, що вело за собою відкриття численних монастирів;
- г) послаблення королівської та посилення феодалної влади, що супроводжувалося будівництвом замків.

2. У якому з регіонів Західної Європи містами ставали адміністративні, військові та церковні центри, розташовані часто на території колишніх античних міст:

- а) Південна Франція та Італія; б) Північна Франція, Нідерланди, Англія;
- в) Італія та країни Піренейського півострова;
- г) Центральна Європа та Південна Італія.

3. Міщан Італії називали:

- а) маргінали; б) бюргери; в) буржуа; г) пополани.

4. Середньовічні західноєвропейські міста виникали на землях:

- а) царя, феодалів, князів та рицарів;
- б) короля, феодалів, єпископів;
- в) короля, феодалів, міщан та ремісників;
- г) феодалів, рицарів, віланів та літів.

5. Періодом розгортання комунальних рухів є:

- а) IX – XII ст.; б) XI-XIV ст.; в) X-XIII ст.; г) IX – XI ст..

6. Серед політичних вимог, котрі висувалася учасниками комунальних рухів, можна виділити:

- а) допуск до адміністративних посад, надання міського самоуправління;
- б) зменшення податків та обсягів ренти;
- в) зменшення кількості повинностей та допуск до адміністративних посад;
- г) надання торгових привілеїв та права обирати міського голову.

7. Головне завдання середньовічного цеху:

- а) забезпечення роботою якомога більшої кількості міщан;

- б) забезпечення товарами першої необхідності населення міста та його околиць;
- в) надання можливості всім ремісникам міста займатися виробництвом та збутом своїх виробів;
- г) забезпечення монопольного права членів цеху на те чи інше виробництво.

8. Ремісника, котрий займався ремісничою діяльністю поза цехом називали:

- а) партачем;
- б) бракоробом;
- в) підмайстром;
- г) халтурником.

9. У результаті комунального руху значна кількість міст отримала:

- а) „конституції”;
- б) „зводи прав і обов’язків”;
- в) „хартії вольностей”
- г) „вільні грамоти”.

10. В XI - XVI ст. найбільшими центрами міжнародної торгівлі були:

- а) Середземномор’я та Північно-Балтійський регіон;
- б) Середземномор’я та регіон Атлантики;
- в) Північно-Балтійський та Чорноморський регіони;
- г) Франція та Норвегія.

11. Найбільш потужним торговельним союзом періоду високого середньовіччя був:

- а) Ломбардська ліга;
- б) Ганзейський;
- в) Швабський;
- г) Рейнський.

12. Середньовічна правова норма, згідно з якою лише старші сини отримували у спадок батьківські феоди носила назву «право ...»:

- а) старшого сина;
- б) майорату;
- в) патріархату;
- г) фатера.

13. IV хрестовий похід відбувся в:

- а) 1198-1201 рр.;
- б) 1147-1149 рр.;
- в) 1202-1204 рр.;
- г) 1212-1214 рр.

14. Хто з монархів-хрестоносців завершив III хрестовий похід, уклавши договір з Саладіном:

- а) Річард I Левове Серце;
- б) Фрідріх I Барбаросса;

- в) Філіп II Август;
- г) Андрій II.

15. Мирним шляхом Єрусалим перейшов до:

- а) Річарда Левове Серце;
- б) Людовіка УІІ;
- в) Фрідріха II Штауфена;
- г) герцога Готфріда Бульонського

16. Організатором УІІ-УІІІ хрестового походів були:

- а) Людовік УІІ;
- б) Конрад ІІ;
- в) Людовік ІХ;
- г) Фрідріх І Барбаросса.

17. Перший хрестовий похід відбувся у:

- а) 1047-1049 рр.;
- б) 1096-1099 рр.;
- в) 1147-1149 рр.;
- г) 1202-1204 рр.

18. Назвіть духовно-рицарський орден, утворений під час хрестових походів:

- а) францисканці;
- б) бенедиктинці;
- в) госпітальєри;
- г) кармеліти;

19. Конфлікт між англійським та французьким правителями виник під час:

- а) першого хрестового походу; б) третього хрестового походу;
в) четвертого хрестового походу; г) вони взагалі не конфліктували;

20. Після першого хрестового походу на Сході виникли наступні держави (непотрібне закреслити):

- а) Антіохійське герцогство; б) Латинська імперія;
в) Графство Едесса; г) графство Тріполі;

21. Який з орденів носить сучасну назву Мальтійський:

- а) тамплієри; б) кармеліти; в) іоаніти; г) тевтонці;

Рекомендована література:

1. Балух В. Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.2. Високе і пізнє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2010.

2. Василевський В. Лекции по истории средних веков. – СПб, 2008.

3. Гудавичюс Э. Крестовые войны в Прибалтике и Литва в XIII веке // http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Article/gudav_krest.php

4. Жозеф Мишо. История крестовых походов // http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/History_Church/Misho/Misho_index.php
р

5. История средних веков /Под ред. З.В.Удальцовой и С.П.Карпова. – М., 1990, Т.1., с.156-165, 294-306.

6. История средних веков/Под ред. С.П.Карпова. – Т.1. – 2-е изд. – М.: Изд МГУ; ИНФРА-М, 2001, с. 271-287.

7. Крижанівська О.О., Крижанівський О.П. Історія середніх віків. Вступ до історії західноєвропейського середньовіччя: Курс лекцій. Навчальний посібник- К., 2004,с.

8. Семенов В.Ф. Історія середніх віків. – К, 1975. - С.143-154.

9. Історія західноєвропейського середньовіччя: Хрестоматія /Упорядник М.О.Рудь. - К.,2005. - С. 407-452.

10. История средних веков. Хрестоматия /Под ред В.Е.Степанова, А.Я.Шевеленко. – М., 1969. - С.218-235.

11. Виллардуэн Ж. Завоевание Константинополя. РАН – М.: Наука, 1993.

12. Всемирная история: Крестоносцы и монголы / Под ред. А.Н. Бадак – Мн. Современный литератор, 2000.

13. Заборов М.А. История крестовых походов в документах. – М., 1977.

14. Кесслер І. Ричард І Левине Серце: Король, хрестоносець, авантюрист. – Х.: Фоліо, 1997.

15. Кутлер Б. История крестовых походов.- Ростов-на-Дону, 1998.

16. Мишо Г. История крестовых походов. – М.: Алетейя, 1999.

Тема 11.
Франція в XI-XIII століттях
План

1. Особливості аграрного розвитку та феодальних відносин у Франції в XI –XIII ст..
2. Урбанізаційні процеси у Північній та Південній Франції. (Документи: „Надання комуни жителям м. Лана Людовиком 6 (1129р.)”; Хартія м. Сент-Омера (1127 р.)).
3. Фактори централізації у Франції XI-XIII ст. Етапи процесу.
4. Альбігойські війни: причини, суть і наслідки.
5. Внутрішня та зовнішня політика Людовіка IX Святого (1226-1270)

Підготуйте повідомлення або реферати:

1. Політичний портрет Людовіка V Товстого (Філіппа II; Елеонори Аквітанської; Симона де Монфора);
2. Творчість трубадурів.
3. Перші французькі університети.
4. Людовік IX і його роль у встановленні правової системи Франції (Цатурова С.К. Людовик IX Святой – отец правосудия // [http://www.srednieveka.ru/upload/journal/74\(3-4\).344-362.pdf](http://www.srednieveka.ru/upload/journal/74(3-4).344-362.pdf))
5. Альбігойський єретичний рух у творах мистецтва. (Романова О. Пісня про хрестовий похід на альбігойців»: ідейна структура // <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38362/19-Romanova.pdf?sequence=1>)

Питання для самостійного опрацювання.

1. Яким був вплив на село французьких міст?
2. Визначте особливості комунальних рухів у Франції.
3. Яка частина Франції підтримала короля в його централізаторській політиці?
4. Визначте, яку позицію щодо політики короля займали різні соціальні верстви Франції?
5. Окресліть основні особливості розвитку культурно - освітнього життя Франції XI –XIII ст.

Дайте визначення термінів: „котюми”, „віллани”, „комуни”, „жонглери”, „легісти”.

Дати, які слід запам'ятати:

- 1202-1204 рр.** – завоювання Нормандії Філіппом II.
1209-1229 рр. – Альбігойській війни.
1226-1270 рр. – французький король Людовік IX

Тести

1. Терміном „однощитні” називали:

- а) феодалів-рицарів, котрі в бою використовували один щит;
- б) рицарів, котрі не мали васалів;
- в) замки, обнесені частоколом у вигляді щита;
- г) феодали, котрі мали щит, прикрашений одним гербом.

2. Заміна паницини натуральним або грошовим податком називається:

- а) сервітутом; б) інсталяцією; в) комедациєю; г) комутацією.

3. Документи, у яких фіксувалися права і свободи міського населення називалися:

- а) хартії; б) грамоти; в) статути; г) конституції.

4. У XIII столітті за розпорядженням прево Парижа було складено:

- а) перелік ремісничих цехів Парижа; б) Велику Хартію Вольностей;
- в) Книгу ремесел Парижа; г) Цехову книгу Парижа.

5. Регіоном, де до XIII століття найбільш активно розвивалася ярмаркова торгівля у Франції називають:

- а) Шампань; б) Лотарингію; в) Нормандію; г) Бургундію.

6. Союзниками централізаторської політики французького короля були:

- а) міщани, дрібні феодали, селяни;
- б) міщани, дрібні феодали і духовенство;
- в) городяни, залежне селянство і духовенство;
- г) городяни, великі феодали та дрібні рицарі.

7. Активна боротьба за централізацію влади у Франції розпочалася за правління:

- а) Філіпа II; б) Людовіка VI Товстого; в) Людовіка IX Святого; г) Людовіка X.

8. Судова реформа Людовіка IX:

- а) розширила судові повноваження Церкви;
- б) надавала широкі судові повноваження великим феодалам;
- в) сприяла посиленню влади короля;
- г) сприяла посиленню влади міського самоврядування.

9. Наслідком Альбігойських воєн стало:

- а) послаблення королівської влади на Півдні Франції;
- б) значне посилення економічної могутності південно-французьких міст;
- в) послаблення ролі католицької церкви в південному регіоні Франції;
- г) значне послаблення економічної могутності південно-французьких міст.

10. Першим університетом Франції, котрий у 1220 р. отримав королівську хартію, що узаконила його права, був:

а) Паризький; б) Орлеанський; в) Альбігойський; г) Ам'єнський.

Рекомендована література:

1. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.2. Високе і пізнє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2010. – С.67-90.
2. Василевский В. Лекции по истории Средних веков. – СПб, 2008.
3. Восточная Европа в древности и средневековье: Политические институты и верховная власть. - М.: ИВИ РАН, 2007. - 306 с.
4. История крестьянства в Европе // Под ред. З. Удальцовой и др. – М., 1985. – 697 с. – Т.1.
5. История средних веков: В 2-х томах. Учебник / под ред. С.Карпова. – М., 2003. – Т.1.
6. Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник Рудь М. – К., 2005.
7. Становлення та розвиток феодальної форми господарства http://www.studentam.in.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2666&Itemid=1
8. Филиппов Б., Ястребицкая А. Европейский мир X-XV вв. – Москва: Интерпракс, 1995 // http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Filipp/index.php

Тема 12.

Англія у другій половині XI – XIII ст.

План.

1. Норманське завоювання Англії та його наслідки.
2. Соціально-економічне становище Англії у XI-XIII ст. ст.
3. Реформи Генріха II Плантагенета.
4. Велика хартія вольностей. (*Джерела: С.568-578 «Велика хартія вольностей, 1215 р.» // Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник Рудь - М. – К., 2005).*
5. Виникнення англійського парламенту. (*Джерела: ст. ст. 594-600 «Про порядок ведення парламенту» // Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник Рудь - М. – К., 2005).*

Підготуйте реферат чи повідомлення:

1. Життя і діяльність Вільгельма Завойовника (Генріха I; Генріха II Плантагенета; Іонана Безземельного).
2. Велика хартія вольностей як перша європейська конституція .
3. Англійський барон і рицар – відмінність і схожість.

Питання для самостійного опрацювання.

1. Якими факторами визначалось становище селян в Англії у XI-XIII

ст. ст.?

2. Чому англійські міщани у більшості випадків так і не досягли значних успіхів у боротьбі із сеньйоральною залежністю міст, не вибороли права на повноцінне самоуправління?

3. Охарактеризуйте доцільність проведення та значення реформ Генріха II Плантагенета. Відповідь обґрунтуйте.

4. Які були причини і передумови скликання парламенту у 1265 році? Яке значення мала ця подія для всієї тогочасної Західної Європи?

5. Які фактори обумовлювали розвиток культури в Англії у XI-XIII ст. ст.?

Дайте визначення термінів: «барон», «васал», «сеньйор», «Книга страшного суду», «шерифи», «віллани», «Велика хартія вільностей», «манор».

Дати, які слід запам'ятати:

1066 р. – норманське завоювання Англії.

1086 р. – «Книга Страшного суду» в Англії.

1154-1399 рр. – династія Плантагенетів у Англії.

1215 р. – прийняття «Великої хартії вольностей»

1265 р. - виникнення англійського парламенту.

Тести

1. *Вкажіть, хто із королів Англії був засновником династії Плантагенетів:*

- а) Річард I Левове Серце; б) Іоанн Безземельний;
в) Генріх II; г) Генріх III

2. *Вкажіть англійського короля, який підписав «Велику хартію вольностей»:*

- а) Генріх Плантагенет; б) Іоанн Безземельний;
в) Річард Левове Серце; г) Генріх III.

3. *Як називався документ, в якому записані результати перепису населення Англії в другій половині XI ст.?:*

- а) „Книга судного дня”;
в) „поземельна книга”;
- б) „Книга страшного суду”;
г) „подворова книга”;

4. *Роки правління Вільгельма Завойовника:*

- а) 1166-1187; б) 1266-1287; в) 1090-1102; г) 1066-1087.

5. *Яка категорія селян за своєю відсотковою часткою займала перше місце у структурі середньовічного населення Англії в XI ст.:*

- а) серви; б) віллани; в) коттарії; г) бордарії.

6. *Коли відбулась битва при Гастінгсі:*

- а) 14.10.1066 р.; б) 10.10.1065 р.; в) 14.09.1066 р.; г) 28.09.1076 р.

7. *Який принцип діяв в Англії у XI-XIII ст. ст.:*

- а) „Васал мого васала - не мій васал”; б) „Васал мого васала - мій

вассал”;

в) відсутні відносини васалітету-сюзеринітету;

г) немає правильної відповіді.

8. Як називалась щорічна фіксована грошова сума, яку міщани сплачували сеньйору задля звільнення від обтяжливих феодалських платежів міста із правом міщан самим робити розкладку і збір цих коштів серед жителів:

а) лепта;

б) фірма;

в) рента;

г) такса.

9. „Велика хартія вольностей” в основному відображала інтереси:

а) селян;

б) міщан;

в) дрібних рицарів;

г) баронів

10. У якому році був вперше скликаний англійський парламент:

а) 1265;

б) 1216;

в) 1066;

г) 1266;

Список літератури:

1. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.2. Високе і пізнє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2010. – С.124-151.

2. Василевский В. Лекции по истории Средних веков. – СПб, 2008.

3. Восточная Европа в древности и средневековье: Политические институты и верховная власть. - М.: ИВИ РАН, 2007. - 306 с.

4. Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник Рудь М. – К., 2005.

5. История средних веков: В 2-х томах. Учебник / под ред. С.Карпова. – М., 2003. – Т.1.

6. Крижанівська О., Крижанівський О. Історія середніх віків. Вступ до історії середньоевропейського Середньовіччя. – Київ, 2006. – 368с.

7. Становлення та розвиток феодалської форми господарства http://www.studentam.in.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2666&Itemid=1

8. Степанова В.Г., Шевеленко А.Я. История средних веков (V-XV века): хрестоматія. Ч.1 – Москва, 1980.

Тема 13

Німеччина та Італія у XI – XIII ст.

План

1. Соціально-економічний розвиток Німеччини у XII-XIII ст.:

а) сільськогосподарська колонізація;

б) німецькі міста.

2. Економічний та політичний розвиток Північної Італії в XI – XII

ст.

3. Економічний та політичний розвиток Папської області та Південної Італії і Сицилії в XI – XII ст..
4. Становлення міських комун в Північній та Середній Італії в XI – XII ст..
5. Сутність італійської політики Штауфенів та її наслідки.
6. Німецька «східна колонізація»: етапи, сутність, методи, наслідки.

Підготувати повідомлення або реферати:

1. Політичний портрет Фрідріха I. (Фрідріха II; Арнольда Брешианського).
2. Мілан і міланці – організатори антинімецького спротиву.
3. Орден мечоносців.
4. Тевтонський орден.
5. Карл Анжуйський – політик і людина.

Питання для самостійного опрацювання.

1. Яким чином відбувалося зміцнення системи територіальних князівств у країні?
2. В чому полягає значення німецької агресії проти полабських слов'ян?
3. Підготуйте повідомлення про роль тевтонського ордену в процесі покатоличення слов'ян.
4. Розкрийте суть німецької куртуазної лірики XII-XIII ст.
5. Як відбувався розвиток італійської культури в XI XII ст.?

Дайте визначення термінів: «гільдія», «чиста сеньйорія», «Ломбардська ліга», «мечоносці», «зерцало», «кондадо», «плебс», «гвельфи», «гібелліни».

Дати, які слід запам'ятати:

1152-1190 рр. – період правління Фрідріха I Барбаросси.

1143-1155 рр. – антипапське повстання в Римі під проводом Арнольда Брешианського.

1167 р. – утворення Ломбардської ліги.

1268-1442 рр. – Анжуйська династія в Південній Італії.

Тести

1. Найактивнішими учасниками процесу внутрішньої колонізації в Німеччині XII-XIII ст.. були:

- а) феодална та церковна верхівка;
- б) феодали та рицарі;
- в) найбагатші верстви німецького селянства;
- г) найбідніші верстви німецького селянства;

2. Купецькі угоди про взаємодопомогу і захист торгівлі називалися:

- а) ганза;
- б) договір;
- в) охоронна грамота;
- г) купча.

3. Міста, котрі викупували у королів право самоврядування та були включені у королівські володіння, називалися:

- а) вільними; б) королівськими; в) імперськими; г) самоврядними.

4. Німецькі королі:

- а) активно підтримували міста у їх боротьбі за самоврядування;
б) не підтримували міста у їх боротьбі про великих феодалів;
в) зайняли нейтральну позицію щодо міст у їх боротьбі за самоврядування;
г) вибірково підтримували міста у їх боротьбі за самоврядування (тільки найбільші).

5. До початку XIII століття в Німеччині особиста залежність селян від феодалів:

- а) зазнала трансформації в сторону послаблення; б) посилювалася;
в) залишалася незмінно поширеною;
г) зазнала трансформації в сторону посилення.

6. Котрий з німецьких королів проводив активну антиіталійську політику?

- а) Генріх VII; б) Конрад III; в) Фрідріх II; г) Фрідріх I Барбаросса

7. Орден мечоносців, створений у 1202 р., спрямував свою ударну силу проти:

- а) ободитів; б) заельбських слов'ян; в) прибалтів; г) помор'ян.

8. Котре з італійських міст-держав мало свої торгові фракторії в Криму?

- а) Генуя; б) Венеція; в) Палермо; г) Флоренція.

9. Колегія консулів у італійських містах – державах формувалася зі:

- а) представників усіх верств населення міста;
б) знаті, вальвасорів і купецтва; в) знаті, ремісників і купецтва;
г) представників усіх верств вільного населення міста.

10. Ломбардська ліга виникла у:

- а) 1176 р.; б) 1234 р.; в) 1165 р.; г) 1167 р..

11. У 1130 р. в результаті об'єднання Південної Італії та Сицилії виникла держава:

- а) Італійське королівство; б) Королівство Сицилія;
в) Південноіталійська держава; г) Сицилійське королівство.

12. У Римі XI-XII ст. діяльність цехів і гільдій:

- а) була заборонена; б) була дозволена;
в) була обмежена спеціальними папськими грамотами;
г) підтримувалася спеціальними папськими грамотами.

Рекомендована література:

1. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.2. Високе і пізнє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2010. – С.177-202; 221-237.
2. Василевский В. Лекции по истории Средних веков. – СПб, 2008.
3. Восточная Европа в древности и средневековье: Политические институты и верховная власть. - М.: ИВИ РАН, 2007. - 306 с.
4. Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник Рудь М. – К., 2005.
5. История средних веков: В 2-х томах. Учебник / под ред. С.Карпова. – М., 2003. – Т.1.
6. Крижанівська О., Крижанівський О. Історія середніх віків. Вступ до історії середньоевропейського Середньовіччя. – Київ, 2006. – 368с.
7. Моцак С. І. Особливості політико-соціального розвитку північної та середньої Італії на межі розвиненого та пізнього середньовіччя. – Суми : ФОП Цьома С.П., 2019. – С.200-202.

Тема 14

Країни Піренейського півострова в X- XV ст.

План

1. Особливості Реконквісти в XI - XIII ст.
2. Особливості соціально-економічного розвитку Іспанії в XI-XIII ст. :
 - ситуація в сільському господарстві;
 - розвиток міст;
3. Особливості політичного розвитку Іспанії в XI-XIII ст. :
4. Політичний розвиток Іспанії в XIV-XV ст.: об'єднання Кастилії та Арагону; правління «католицьких правителів».
5. Завершення Реконквісти і «свята інквізиція».

Підготуйте повідомлення або реферати:

1. Духовно-рицарські ордени Іспанії.
2. Мусульманський слід в культурній спадщині Іспанії.
3. Іспанська інквізиція.
4. Політичний портрет Фердинанда Арагонського та Ізабелли Кастильської.

Питання для самостійного опрацювання.

1. З'ясуйте основні повинності селян згідно з фуерос.
2. Дайте характеристику соціальної структури іспанського суспільства в XI – XIII ст..

3. Проаналізуйте причини об'єднання Кастилії та Арагону.
4. Як завершилася Реконкіста?
5. Підготуйте повідомлення про діяльність інквізиції.

Дайте визначення термінів: «фуерос», «мести», «кортеси», «рікос омбрес», «ідальгос», «інквізиція».

Дати, які слід запам'ятати:

- 1086 р. - битва при Залакі.
1139 р. – утворення Португальського королівства.
1478р – запровадження в Кастилії інквізиції.
1479 р. – об'єднання Кастилії і Арагону. Створення Італії.
1492 р. - падіння Гранадського емірату. Завершення Реконкісти.

Тести

1. *У битві при Залакі в 1086 р. було завдано поразки:*
 - а) африканським маврам на чолі з Юсуфом Альморавідом;
 - б) об'єднаним силам Кастилії, Арагону та Наварри;
 - в) об'єднаним силам Каталонії, Арагону та Барселони;
 - г) мосарабам на чолі з халіфом.
2. *У другій половині XIII століття маври володіли на Піренейському півострові*
 - а) Гранадою з прилеглою до неї територією;
 - б) Португалією з прилеглою до неї територією;
 - в) Кастильським королівством;
 - г) Арагоном та Кастилією.
3. *Документ, у якому в XI-XIII століттях були зафіксовані повинності іспанських селян називався:*
 - а) мартиньєга;
 - б) договір;
 - в) охоронна грамота;
 - г) фуерос.
4. *Основними категоріями населення іспанських міст в XI-XIII століттях були:*
 - а) ремісники, пеони та інфасони;
 - б) купці, ремісники та пеони;
 - в) пеони, кабальєро та інфасони;
 - г) пеони, кабальєро та купці.
5. *Основну за чисельністю верству іспанської знаті в XI-XIII століттях становили:*
 - а) рікос омбрес;
 - б) інфансони;
 - в) рікос омбрес та ідальгос;
 - г) рікос омбрес та інфасони.
6. *Об'єднання Кастилії та Арагону під владою «католицьких правителів» відбулося у:*
 - а) 1479 р.;
 - б) 1480 р.;
 - в) 1486 р.;
 - г) 1489 р.

7. Гранадська князівство було відвойоване у мусульман у:

а) 1479 р.; б) 1482 р.; в) 1491 р.; г) 1489 р.

8. Ініціатором створення інквізиції та її першим керівником був (ла):

а) Томазо Кампанелла; б) Ізабелла Кастильська;
в) Фердинанд Арагонський; г) Томас Торквемада.

9. Кортеси у XII-XIII століттях були:

а) вищим законодавчим органом влади в Іспанії;
б) дорадчим органом влади при іспанському королю;
в) вищим органом виконавчої влади;
г) органами місцевого самоврядування.

10. Основними здобутками «католицьких правителів» Іспанії можна вважати:

а) заснування інквізиції, скасування кріпацтва, завоювання Гранаді;
б) заснування інквізиції, скасування кріпацтва, заснування Португалії;
в) скасування кріпацтва, завершення Реконквісти та об'єднання Арагону і Каталонії;
г) заснування інквізиції, завоювання Гранаді та заснування Португалії.

Рекомендована література:

1. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.2. Високе і пізнє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2010. – С.269-310.

2. Василевский В. Лекции по истории Средних веков. – СПб, 2008.

3. Восточная Европа в древности и средневековье: Политические институты и верховная власть. - М.: ИВИ РАН, 2007. - 306 с.

4. История средних веков: В 2-х томах. Учебник / под ред. С.Карпова. – М., 2003. – Т.1.

5. Корсунский А. Р. История Испании IX — XIII веков (Социально-экономические отношения и политический строй Астуро-Леонского и Леоно-Кастильского королевства). Учебное пособие. — М.: Высшая школа, 1976. — 139 с. // <http://www.e-reading.club/book.php?book=100746>

6. Рафаэль А.К. История Испании. Том 1 — М.: Иностранная литература, 1951. — 546 с. // <http://history-library.com/index.php?id1=3&category=istoriya-ispanii&author=rafael-ak&book=1951&page=2>

7. Новая история Испании. Серия 9 // <https://www.youtube.com/watch?v=7v9XOqYuoCs>

8. Социально-политическое развитие стран Пиренейского полуострова при феодализме. – М., 1985.

Модульна контрольна робота №2

1. Дати визначення термінів: «цехи», «комунальні рухи», «гільдії», «Ганза» «левантійська торгівля», «ндюльгенція», «хрестоносці», «пілігрими», «госпітальєри», «храмовники», «дитячий хрестовий похід», «котюми», «віллани», «легісти», «фуерос», «мести», «кортеси», «рікос

омбрес», «ідальгос», «інквізиція». «барон», «Книга страшного суду», «віллани», «Велика хартія вільностей», «манор».

2. Розкрийте суть питання:

1. Західноєвропейська історіографія про причини виникнення та сутність середньовічного міста.
2. Сутність, етапи, форми та наслідки комунального руху у Західній Європі.
3. Цехова організація ремесла в середньовічному європейському місті.
4. Розвиток та організація торгівлі в Західній Європі класичного середньовіччя.
5. Зміни в соціально-економічному житті феодального суспільства у зв'язку із розвитком товарно-грошових відносин.
6. Передумови та характер хрестового руху.
7. Організація, проведення і наслідки 1-го хрестового походу.
8. Організація, проведення і наслідки 4-го хрестового походу.
9. Держави хрестоносців.
10. Особливості аграрного розвитку та феодальних відносин у Франції в XI – XIII ст..
11. Урбанізаційні процеси у Північній та Південній Франції.
12. Внутрішня та зовнішня політика Людовіка IX Святого (1226-1270).
13. Норманське завоювання Англії та його наслідки. Вільгельм I.
14. Велика хартія вольностей. Особливості англійського парламенту.
15. Соціально-економічний розвиток Німеччини у XII-XIII століттях.
16. Сутність італійської політики Штауфенів та її наслідки.
17. Німецька «східна колонізація»: етапи, сутність, методи, наслідки.
18. Економічний та політичний розвиток Папської області та Південної Італії і Сицилії в XI – XII ст..
19. Іспанія під владою «католицьких правителів». Завершення Реконкісти і «свята інквізиція».

МОДУЛЬ III
«Європа та Візантія в епоху Пізнього середньовіччя (XIV-XV ст)»

Тема 15
Країни Північної Європи в X - XV ст.

План

1. Особливості розвитку Скандинавських країн.
2. Розвиток феодалізму в Данії.
3. Розвиток феодалізму в Швеції.
4. Особливості соціально-політичного устрою в Норвегії.
5. Законспектувати роботу: Сванидзе А. А. Средневековые города Северной Европы // <http://norse.ulver.com/articles/svanidze/medievaltowns.html>

Дати, які слід запам'ятати:

Питання для самостійного опрацювання.

1. Охарактеризуйте політичний устрій Швеції за «Ландслагом короля Магнуса Ериксона».
2. Яким повноваженнями був наділений король?
3. Чи була його влада необмеженою?
4. Хто і яким чином здійснював судову владу?
5. Що стало причиною укладення та розпаду Кальмарської унії?

Дайте визначення термінів: «альменда», «Нюборзька хартія», «Кальмарська унія», «одальне право», «бонди», «рікстаг».

Тести

1. Однією з особливостей скандинавського суспільства була:

- а) пізня і менш глибока, порівняно з іншими європейськими країнами, християнізація;
- б) рання і тотальна християнізація;
- в) поширення християнства східного зразка;
- г) абсолютне несприйняття християнства місцевим населенням і збереження язичництва у якості державної релігії.

2. У Данії процес закріпачення бондів активно проходив у:

- а) IX-XI ст.;
- б) XI-XII ст.;
- в) XII-XIII ст.;
- г) IX-XII ст.

3. Повстання проти короля Еріка IV у 1250 р. увійшло в історію під назвою:

- а) «повстання бондів»;
- б) «плужний гріш»;
- в) «плужний франк»;
- г) «революція бондів»

4. Кальмарська унія була укладена в:

- а) 1384 р.;
- б) 1395 р.;
- в) 1386 р.;
- г) 1397 р.

5. Кальмарська унія як акт про вічну унію кількох держав на чолі з одним королем була укладена між:

- а) Данією, Норвегією і Англією;
- б) Данією, Фінляндією і Швецією;
- в) Данією, Норвегією і Швецією;
- г) Фінляндією, Норвегією і Швецією.

6. Переважне право родичів на купівлю землі, що продавалася землевласником-селянином, у середньовічній Швеції називалося:

а) «одальне»; б) «сеньоріальне»; в) «майоральне»; г) «бондальне»

7. Загальностанові збори у Швеції носили назву:

а) бондстаг; б) рейстаг; в) кортеси; г) рїксдаг

8. В період середньовіччя з усіх Скандинавських країн феодальні відносини найменш розвиненими були у:

а) Данії; б) Норвегії; в) Швеції; г) Англії.

9. Перші загальношведські закони були записані в період правління:

а) Стена Стуре; б) Альбрехта; в) Магнуса Еріксона; г) Карла VIII Кнутсона.

10. Першою державою, котрій вдалося вийти зі складу Кальмарської унії (у 1523 р.)стала:

а) Швеція; б) Данія; в) Фінляндія; г) Норвегія

Список літератури:

1. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.2. Високе і пізнє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2010. – С.311-324.

2. Василевский В. Лекции по истории Средних веков. – СПб, 2008.

3. Восточная Европа в древности и средневековье: Политические институты и верховная власть. - М.: ИВИ РАН, 2007. - 306 с.

4. Город в средневековой цивилизации Западной Европы : В 4-х томах / Российская академия наук, Институт всеобщей истории. — Москва : Наука, 1999—2000.

5. Гуревич А. Я. Проблемы социальной борьбы в Норвегии во второй половине XII – начале XIII в. норвежской историографии // Средние века. Вып. 14. – 1959 // <http://www.norge.ru/feodalisme1etape/>

6. История средних веков: В 2-х томах. Учебник / под ред. С.Карпова. – М., 2003. – Т.1.

7. Ландслаг короля Магнуса Ериксона // http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Skandinav/Sweden/Landslag_Magnusson/frametext.htm

8. Сванидзе А. А. Средневековые города Северной Европы // <http://norse.ulver.com/articles/svanidze/medievaltowns.html>

9. Сванидзе А.А. "Средневековый город и рынок Швеции XIII-XV вв.". М.1980

10. Социально-политическое развитие стран Пиренейского полуострова при феодализме. – М., 1985.

Тема 16 (4 год)

Франція XIV - XV ст. Столітня війна

План

1. Внутрішня та зовнішня політика Філіпа IV Красивого (1285-1314).
2. Структура станового представництва у Франції.

3. Причини, періодизація та особливості Столітньої війни.
4. Обговорення статті «Ржевська В. Договірно-правова діяльність Едварда III, короля Англії, в ході першого етапу "Столітньої війни" (1337 – 1360 рр.) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2016, С. 77-82»
<http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/view/3248/2922>
5. 1 -ий та 2-ий етапи Столітньої війни.
6. 3-ий та 4-ий етапи Столітньої війни.
7. Соціально-економічний та політичний розвиток Франції за правління Людовіка XI (1461-1483).
8. Обговорення статті: Галямичев А.Н. Жакерия как эпизод военной истории средневековья (К 650-летию восстания французских крестьян) // Военно-исторические исследования в Поволжье : сб. науч. тр. – Саратов, 2008. – Вып. 8 ; То же [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.sgu.ru/files/nodes/41089/02.pdf>

Підготуйте повідомлення або реферат:

1. Жанна Д'арк: життя і діяльність.
2. Політичний портрет Карла V
3. Політичний портрет Людовіка XI.

Дайте визначення термінів: «ф'єф-рента», «станове представництво», «Авіньйонський полон», «становя монархія», «Столітня війна», «Жакерія».

Дати, які слід запам'ятати:

- 1302 р. – битва при Куртре.
- 1302р. – скликання Генеральних Штатів.
- 1309-1378 рр. – Авіньйонський полон пап.
- 1312 р. – ліквідація ордену тамплієрів.
- 1337-1453 рр. – Столітня війна
- 1328р. – початок правління династії Валуа
- 1340 р. – битва при Слейсі.
- 1346 р. – битва при Кресі.
- 1356-1358 рр. – Паризьке повстання. Жакерія.
- 1428-1429 рр. – облога Орлеана
- 1431 р. – страта Жанни д'Арк.
- 1461-1483 рр. – правління Людовіка XI.

Тести

1. Хто з французьких королів отримав прізвисько «фальшивомонетчик»?

- а) Філіпп IV; б) Людовік XI; в) Карл V; г) Філіпп VI.

2. *Хто з римських пап першим відбув у так званий «Авіньйонський полон»?*

- а) Боніфацій VIII; б) Бенедикт XI; в) Климент V; г) Григорій VIII.

3. *Форма державного правління у Франції, за якої влада монархія обмежувалася Генеральними штатами, називається:*

- а) абсолютна монархія; б) конституційна монархія;
в) парламентська монархія; г) станова монархія.

4. *Вперше Генеральні штати у Франції були скликані у:*

- а) 1402 р.; б) 1302 р.; в) 1345 р.; г) 1337 р..

5. *Генеральні штати у Франції склалися з трьох станів:*

- а) дворянства, духовенства та селян; б) дворянства, духовенства та міщан;
в) вищої знаті, дворянства і духовенства;
г) дворянства, міщан та селян.

6. *Столітню війну вели між собою:*

- а) Візантія і турки-османи; б) Іспанія і Англія;
в) Англія і Франція; г) Рим і Карфаген.

7. *Союзниками англійців у період Столітньої війни виступали:*

- а) Німеччина, Арагон, Шотландія та Фландрія;
б) Данія, Шампань, Шотландія та Арагон;
в) Німеччина, Шампань, Шотландія та Арагон;
г) Німеччина, Фландрія, Арагон і Португалія.

8. *У який період тривала Столітня війна?*

- а) 1337-1453 рр.; б) 1347-1463 рр.; в) 1237-1353 рр.; г) 1437-1553 рр..

9. *Основною причиною Столітньої війни було:*

- а) прагнення країн прославитися; б) прагнення країн збагатитися;
в) прагнення повернути втрачені території і захопити нові; г) не знаю.

10. *Яка територія залишилася у володінні англійського короля після закінчення Столітньої війни?*

- а) Аквітанія; б) Бургундія; в) Фландрія; г) м. Кале

11. *Селянська війна 1358 р. у Франції отримала назву:*

- а) війна тюшенів; б) Плужний гріш; в) Жакерія; г) Альбігойська..

12. *В битві при Азенкурі 1415 р.:*

- а) перемогли французи; б) перемогли англійці;
в) загинула Жанна д'Арк; г) були захоплено в полон короля
Іоанна I.

13. Якого характеру набула Столітня війна для французів після 1421 р.?

- а) загарбницького; б) національно – визвольного;
в) оборонного; г) стала громадянською.

14. Який головний підсумок Столітньої війни?

- а) було придушено повстання селян під назвою «Жакерія»;
б) була зупинена війна Червоної та Білої троянди;
в) Франція відстояла свою незалежність;
г) Англія повернула собі земельні володіння.

15. Хто з французьких королів до кінця XV століття зміг завершити об'єднання країни

- а) Карл Сміливий; б) Людовик XI; в) Генріх VII; г) Карл
УІІ.

16. Основний супротивник Людовіка XI в справі централізації французького королівства?

- а) герцог Бургундський; б) граф Тулузський;
в) герцог Анжуйський; г) англійський король

17. Жанна д'Арк відома тим, що очолила:

- а) боротьбу проти католицької церкви;
б) патріотичну війну французів під час Столітньої війни;
в) гуситський рух; г) Жакерію.

18. Яку територію вдалося приєднати до Французької держави спадкоємцям Людовіка XI наприкінці XV століття:

- а) Бретань; б) Бургундію; в) Шампань; в) Нормандію.

Список літератури:

1. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.2. Високе і пізнє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2010. – С. 91 - 128.
2. Василевский В. Лекции по истории Средних веков. – СПб, 2008.
3. Восточная Европа в древности и средневековье: Политические институты и верховная власть. - М.: ИВИ РАН, 2007. - 306 с.
4. История крестьянства в Европе // Под ред. З. Удальцовой и др. – М., 1985. – 697 с. – Т.1.
5. История средних веков: В 2-х томах. Учебник / под ред. С.Карпова. – М., 2003. – Т.1.

6. Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник Рудь М. – К., 2005.
7. Становлення та розвиток феодальної форми господарства http://www.studentam.in.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2666&Itemid=1
8. Филиппов Б., Ястребицкая А. Европейский мир X-XV вв. – Москва: Интерпракс, 1995 // http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Filipp/index.php
9. Фавье Ж. Столетняя война. – СПб., 2009
10. Хачатурян Н. Сословная монархия во Франции XIII –XV вв. – М., 1989.
11. Ржевська В. Договірно-правова діяльність Едварда III, короля Англії, в ході першого етапу "Столітньої війни" (1337 – 1360 рр.) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2016, С. 77-82 <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/view/3248/2922>

Тема 17 Англія XIV - XV ст..

План

1. Особливості соціально-економічного розвитку Англії в XIV ст.
 2. Повстання Уота Тайлера: причини, хід та наслідки;
 3. Особливості аграрного розвитку Англії в XV ст.
 4. Особливості соціально-політичного розвитку Англії в XV ст.
- Війна Білої та Червоної троянд.

Підготуйте повідомлення або реферат:

1. Політичний портрет Генріха III.
2. Джон Вікліф – попередник ідеологів Реформації.
3. Політичний портрет Генріха VII.

Питання для самостійного опрацювання.

1. Визначте причини пожвавлення економічного розвитку Англії на початку XIV ст. століття.
2. Яким чином розвиток товарно-грошових відносин вплинув на процес розкладу манора?
3. Що спонукало Едуарда III до підписання ордонансу 1349 р.?
4. Чому рух за реформу церкви набув такого масштабу саме в Англії?
5. Які обставини привели до влади династію Тюдрів?

Дайте визначення термінів: «копігольдери», «фригольдери», «лізгольдери», «джентрі», «індульгенція».

Дати, які слід запам'ятати:

- 1381р.** – повстання У.Тайлера.
1450 р. – повстання Д.Кеда.

1455-1485 рр. – війна Червоної та Білої троянд.

1485-1603 рр. – династія Тюдорів у Англії.

Тести

1. Низка законів, виданих у Англії в середині XIV ст.. під загальною назвою «робітниче законодавство» була вигідна:

- а) найбіднішому селянству та робітникам;
- б) найбагатшому селянству та рицарям;
- в) рицарям та майстрам;
- г) найбіднішому селянству та майстрам.

2. Початок антицерковному рухові в Англії поклав своїми виступами:

- а) Д.Вікліф;
- б) У.Тайлер;
- в) Д. Кед;
- г) Ричард II.

3. Найбільше невдоволення католицькою церквою було у середовищі:

- а) найзаможніших феодалів;
- б) цехових майстрів та багатих селян;
- в) рицарства та ремісників;
- г) найбіднішого селянства та міщанства.

4. Повстання під проводом У.Тайлера відбулося у:

- а) 1381 р.;
- б) 1392 р.;
- в) 1380 р.;
- г) 1481 р..

5. Який пункт вимог повсталих під проводом У. Тейлер ане було включено до так званої «Майл-Ендської програми»:

- а) відміна кріпосного права і панщини;
- б) відміна «робочого законодавства»;
- в) вільна торгівля в усіх містах і містечках Англії;
- г) амністія усім учасникам повстання.

6. На початку XV століття в Англії була створена перша вітчизняна торговельна кампанія, котра називалася:

- а) «купців-авантюристів»;
- б) «Ганзейський союз»;
- в) «союз лондонських купців»
- г) «купців-піонерів».

7. Останнім англійським королем з династії Плантагенетів був:

- а) Ричард III.;
- б) Генріх IV.;
- в) Генріх V.;
- г) Річард II

8. Війна Червоної та Білої Троянд в Англії велася між династіями:

- а) Плантагенетів та Ланкастерів;
- б) Ланкастерів та Йорків;
- в) Ланкастерів та Тюдорів;
- г) Йорків та Плантагенетів.

9. Після війни Червоної та Білої Троянд в Англії до влади прийшла династія:

- а) Плантагенетів;
- б) Тюдорів;
- в) Ланкастерів;
- г) Йорків.

10. Значну роль у формуванні англійської літературної мови в XV ст. відіграли твори:

- а) М.Кузанського; б) М.Твена; в) Д. Чосера; г) Петрарки.

Рекомендована література:

1. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.2. Високе і пізнє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2010. – С. 91 - 128.
2. Василевский В. Лекции по истории Средних веков. – СПб, 2008.
3. Восточная Европа в древности и средневековье: Политические институты и верховная власть. - М.: ИВИ РАН, 2007. - 306 с.
4. История крестьянства в Европе // Под ред. З. Удальцовой и др. – М., 1985. – 697 с. – Т.1.
5. История средних веков: В 2-х томах. Учебник / под ред. С.Карпова. – М., 2003. – Т.1.

Тема 18

Німеччина в XIV- XV ст.

План

1. Основні риси економічного розвитку Німеччини в XIV ст.
2. Економічний розвиток Німеччини в XV ст.
3. Законспектувати: *Хайдаров Т.Ф.* Становление Ганзейского союза (X – первая половина XIV в.) // Учен. зап. Казан. ун-та. Сер. Гуманит. науки. – 2018. – Т. 160, кн. 3. – С. 723–734. https://kpfu.ru/portal/docs/F994776677/160_3_gum_16.pdf
4. Основні риси політичного розвитку Німеччини в XIV ст. «Золота булла» Карла IV.
5. Політичний розвиток Німеччини в XV ст.

Підготуйте повідомлення або реферат:

1. «Ганза» – найбільшій торговельний союз Західної Європи.
2. Політичний портрет Карла I.
3. Німецькі корфюрсти їх роль в історії середньовічної Німеччини
4. Золота булла.

Питання для самостійного опрацювання.

1. Які нові явища з'явилися в економічному розвитку Німеччини в XV ст.?
2. Які причини закріплення політичної роздрібленості Німеччини?
3. Які чинники вплинули на посилення опозиційного руху в Німеччині в XIV - XV ст.?
4. Наведіть приклади селянських виступів у XV ст.

Дайте визначення термінів: «Ганза», «мануфактура», «Золота булла», «курфюрсти», «ландстаг», «рейстаг».

Дати, які слід запам'ятати:

1445 р. – започаткування книгодрукування Й.Гуттенбергом.

1347-1378 рр. – правління Карла IV.

1356 р. – «Золота булла»

Тести

1. Кордони «Священної Римської імперії» були:

- а) не були чітко окресленими, проте внутрішні (між її окремими складовими) були чітко визначені;
- б) чітко окреслені;
- в) були фактично номінальними, навіть внутрішні (між її окремими складовими) не були чітко визначені;
- г) були чітко окреслені як зовнішні, так і внутрішні.

2. Ганзейський союз у XIV ст. об'єднував близько:

- а) 60 міст;
- б) 160 міст
- в) 80 міст;
- г) 260 міст.

3. Яке з тверджень не є вірним?

- а) основною метою Ганзи було забезпечення монопольних прав своїх купців за кордоном;
- б) основною метою Ганзи було забезпечення безпечних торговельних шляхів;
- в) Ганзейський союз виступав як самостійна політична сила;
- г) Ганзейський союз виступав об'єднуючим політичним центром Німеччини.

4. Найраніше така форма організації виробництва, як розсіяна мануфактура, виникла у:

- а) ювелірна справа;
- б) текстильній промисловості;
- в) гірнична справа;
- г) металургійна промисловість.

5. Найсильніших князів Німеччини, котрі мали право обирати імператора, називали:

- а) курфюрстами;
- б) бауерами;
- в) бюргерами;
- г) арманьяки.

6. «Золота булла» була прийнята за імператора:

- а) Рудольфа Габсбурга;
- б) Карла I Люксембурга;
- в) Сигізмунда;
- г) Максиміліана Габсбурга.

7. Термін, який відповідає визначенню «Централізована держава, в якій королівська влада спирається на збори представників станів», називається:

- а) абсолютна монархія;
- б) олігархія;
- в) конституційна монархія;
- г) станова монархія.

8. Священна Римська імперія остаточно втратила обрис єдиної держави під час правління:

а) Сигізмунда; б) Карла IV; в) Фрідріха III; г) Фрідріха I.

9. Золота булла була видана у:

а) 1356 р.; б) 1335 р.; в) 1346 р.; г) 1365 р.

10. Наприкінці 80-х років XV ст. у Південно-Західній Німеччині виникло військово-політичне об'єднання:

а) Бургундський союз; б) Прусський союз;
в) Ганза; г) Швабський союз.

Рекомендована література:

1. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.2. Високе і пізнє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2010. – С.203-222..

2. Василевский В. Лекции по истории Средних веков. – СПб, 2008.

3. Войтович Л. Галицько-Волинські зв'язки з німецькими землями: попередні зауваження// Княжа доба: історія і культура / [відп. ред. Володимир Александрович]; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2012. – Вип. 6. - С.71-89

4. Восточная Европа в древности и средневековье: Политические институты и верховная власть. - М.: ИВИ РАН, 2007. - 306 с.

5. История средних веков: В 2-х томах. Учебник / под ред. С.Карпова. – М., 2003. – Т.1.

6. Майер В. Деревня и город в Германии в XIV- XV вв. (Развитие производительных сил). – Л., 1979.

7. Рогачевський А. Правосознання неметкого бюргерства XII- XVII вв. – СПб, 1995.

8. Подаляк Н.Г.. Могутня Ганза. Комерційний простір, міське життя і дипломатія XII–XVII століть. – К.: Темпора, 2009. – 360 с.

9. Хайдаров Т.Ф. Становление Ганзейского союза (X – первая половина XIV в.) // Учен. зап. Казан. ун-та. Сер. Гуманит. науки. 2018. Т. 160, кн. 3. С. 723–734. https://kpfu.ru/portal/docs/F994776677/160_3_gum_16.pdf

10. Толкачова Є. Золота Булла 1356 р. і королівська влада в Германії // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. № 60-62. 2004. – С.57-62.

Тема 19

Італія в XIII – XVст.

План

1. Особливості економічного розвитку Італії в XIII – XVст.
2. Політичний устрій італійських міст-держав (Флорентійської, Генуезької та Венеціанської республік, Міланського герцогства).
3. Особливості політичного розвитку Папської області в XIII – XVст.
4. Південна Італія та Сицилія в XIII – XVст.

Підготуйте повідомлення та реферати:

1. Родина Медичі в історії Італії.
2. Політичний портрет Кола ді Рієнцо (Джироламо Савонарола).
3. Банк св. Георгія.
4. «Сицилійська вечірня».

Дайте визначення термінів: «подеста», «пополани», «нобілі», «дож», «чомпі».

Дати, які слід запам'ятати:

- 1282 р. – «Сицилійська вечірня». Повстання проти французів у Палермо.
1347 р. – Повстання в Римі під керівництвом Кола ді Рієнцо.
1378 р. - повстання чомпі у Флоренції.
1407 р. – створення банку Св. Георгія в Генуї.
1442 р. – завоювання Неаполітанського королівства Арагоном.
1494-1498 рр. – Флорентійська республіка на чолі з Савонаролою.

Тести

1. Торгово-ремісниче населення Італії називалося:

- а) віллани; б) бонди; в) бюргери; г) пополани.

2. «Народна конституція» 1250 р. Флоренції закріпила панування:

- а) пополанів; б) грантів; в) бюргерів; г) магнатів.

3. Котра з італійських держав першою почала друкувати власну монету?

- а) Венеція; б) Флоренція; в) Генуя; г) Мілан.

4. Хто з опонентів Медичі виступав проти світської влади церкви, критикував папство, засуджував багатство і лихварство, а згодом очолив Флорентійську республіку?

- а) Лоренцо Пішній; б) Гвідо Торріані;
в) Джироламо Савонарола; г) Маттео Віконті.

5. В комуні Мілана в XII ст. провідна роль належала:

- а) пополанам; б) nobілям; в) бюрерам; г) сеньйорам.

6. У другій половині XV століття Міланське герцогство остаточно перетворилося на:

- а) централізовану державу з монархічною формою правління;
б) федеративну республіку;
в) федеративну республіку з монархічною формою правління;

г) демократичну республіку.

7. З другої половини XIII ст. запеклими конкурентами у боротьбі за панування в середземноморській торгівлі виступали:

- а) Венеція та Флоренція; б) Флоренція та Генуя;
в) Генуя і Венеція; г) Мілан та Генуя.

8. Особливість аграрного устрою Сицилійського королівства у XIII - XV ст. полягала у:

- а) існуванні виключно особисто вільних селян, що становили вільнонайману робочу силу;
б) відсутності особисто залежних селян;
в) збереженні значного прошарку особисто залежних селян;
г) збереженні значного прошарку напіввільних і вільних селян.

9. Котра з держав об'єднала Сицилію і Неаполітанське королівство в 1442р?

- а) Арагон; б) Кастилія; в) Франція; г) Німеччина.

10. У 1347 році правителем Папської області виступав:

- а) Папа Римський; б) Кола ді Рієнцо; в) Фрідріх II; г) дож Маріно Фальєра.

Рекомендована література.

1. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2009. – С.239-268.
2. Василевский В. Лекции по истории Средних веков. – СПб, 2008.
3. Восточная Европа в древности и средневековье: Политические институты и верховная власть. - М.: ИВИ РАН, 2007. - 306 с.
4. История средних веков: В 2-х томах. Учебник / под ред. С.Карпова. – М., 2003. – Т.1.
5. Лозинский С.Г. История папства // Наука и религия. – 1987. - №3.
6. Политические структуры эпохи феодализма в Западной Европе (VI-XVII вв.) / Под. ред. Рутенберга В.И., Медведева И.П. - Л.: Наука, 1990. - 248 с.
7. Семёнов Ю. Введение во всемирную историю. Выпуск 3. История цивилизованного общества (XXX в. до н.э. — XX в. н.э.) // http://scepsis.ru/library/id_1912.html
8. Становлення та розвиток феодальної форми господарства http://www.studentam.in.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2666&Itemid=1
9. Фазоли Д. Короли Італії. – Спб., 2007.
10. Филиппов Б., Ястребицкая А. Европейский мир X-XV вв. – Москва: Интерпракс, 1995 // http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Filipp/index.php

11. *Barbaro, Diary of the Siege of Constantinople 1453, trans. J. Melville-Jones, New York 1969. Available at: <http://deremilitari.org/2016/08/the-siege-of-constantinople-in-1453-according-to-nicolo-barbaro/>*

12.

Тема 20. Візантія в XIII-XV ст. Загибель імперії

План

1. Латинська імперія: склад, особливості соціальної та економічної політики на завойованих територіях.
2. Відновлення Візантії за Михайла VIII Палеолога.
3. Соціально-економічна та політична криза Візантії в другій половині XIII-XV ст.
4. Турецькі завоювання в XIII-XV ст.
5. Падіння Константинополя та його наслідки.

Підготуйте повідомлення та реферати

1. Держава Тимура в Середній Азії
2. Утворення турецької держави
3. Турецькі завоювання на Балканському півострові. Битва на Косовому полі
4. Останні хрестові походи проти турків на Балканському півострові

Питання для самостійного опрацювання.

1. Визначити причини занепаду Візантії в XIII-XV ст
2. Визначити причини успіхів турецьких завоювань в XIII-XV ст..
3. Чи могли хрестові походи допомогти Візантії?

Дайте визначення термінів: «Латинська імперія», «зілоти», «турки-сельджуки», «турки-османи», «Османська імперія», «Флорентійська унія», «падіння Константинополя».

Дати, які слід запам'ятати.

1204-1261 р. - Латинська імперія.

1204-1261 рр. – Нікейська імперія.

1261-1453 рр. – династія Палеологів у Візантії

29 травня 1453 р. – падіння Візантійської імперії.

Тести

1. До складу Латинської імперії НЕ входили:

а) Фессалонікське королівство,	б) Морейське герцогство,
в) Трапезундська імперія,	г) Афіньська сеньорія

2. За договором з Нікейським імператором торговими факторіями володіла:

а) Венеція; б)Флоренція; в)Генуя; г)Мілан.

3. Засновником Нікейської імперії був:

а) Феодор I Ласкар; б) Махайло УІІ Палеолог;
в) Андронік III; г) Іоанн Кантакузин

4. Візантійська імперія в 1261 р. була відновлена за:

а)Феодора I Ласкаря; б) Махайла УІІ Палеолога;
в) Андроніка III; г) Іоана Кантакузина.

5. Залежні селяни – парики у Візантії:

а) не мали права переходу на інші землі;
б) могли вільно переселятися на інші території;
в) могли переселятись на інші землі за умови сплати ренти;
г) мали право переходу лише один тиждень на рік

6. У XIII-XV ст. міста Візантії переживали:

а) економічне піднесення; б) економічний занепад
в) занепаду зазнали лише дрібні міста, у великих спостерігалась економічна стабільність;
г) занепаду зазнали лише великі міста, малих спостерігалась економічна стабільність.

7. Повстання 1342-1349 рр. у Візантії називають повстанням:

а) богомилів; б) зілотів; в) паламитів; г) париків.

8. Турецька держава була названа на честь:

а) Ертогрула; б) Османа; в) Баязида I; г) Марада II

9. В битві під Анкарою в 1402 р.:

а) турки нанесли поразку сербському війську;
б) турки розбили війська хрестоносців;
в) турки зазнали поразки від візантійців;
г) турки зазнали поразки від військ Тимура.

10. Завоювання Константинополя турками відбулось:

а) 29 травня 1353 р.; б) 29 травня 1453р.; в) 1 січня 1463 р.; г) 29 червня 1343 р.

Рекомендована література:

1. Балух В. Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.2. Високе і пізнє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2010.

2. Васильєв А. История Византийской империи: от начала крестовых походов до падения Константинополя. - СПб: Алетейя, 1998.

3. Горянов Б.Т. Поздневизантийский феодализм. – М., 1962.

4. Дашков С.Б. Императоры Византии. – М., 1997.
5. История средних веков/Под ред. С.П.Карпова. – Т.1. – 2-е изд. – М.: Изд МГУ; Инфра-М, 2001. - С. 496-509.
6. Каждан А. Византийская культура (X-XIII вв.). – М.: Наука, 1968.
7. Карпов С. Латинская Романия. – СПб.: Алетейя, 2000.
8. Курбатов Г.Л. История Византии. - М., 1984
9. Певний Б. Слава Візантії (про візантійську другу золоту добу (845-1261) // Сучасність, 1997. - №1. - С.154-158.
10. Рансимен Стивен. Падение Константинополя в 1453 г. - М., 1983.
11. Рубель В.А. Історія середньовічного Сходу: Курс лекцій. Київ, 1997. - С. 455-474.
12. Соколова А. Вплив культури Візантійської імперії на культуру країн Середньовічної Європи // Актуальні питання гуманітарних наук, Том 2, № 33 (2020). С.49-56
<http://journals.uran.ua/index.php/2308-4855/article/view/215775/215944>

Тема 21

Християнська церква в XI - XV ст. (у формі конференції)

План

1. Суть папської теократії.
2. Католицькі ордени.
 - августинці;
 - бенедиктинці;
 - домініканці;
 - кармеліти;
 - духовно-рицарські
3. Візантійські монастирі кінця IX-XI ст.: типіки, особливості організації та устрою.
4. Інквізиція та її жертви.
5. Інквізиція в Іспанії.
6. Особи інквізиторів та методи їх роботи.
7. «Велика схизма» у католицькій церкві.
8. Занепад папства у XV столітті.

Дайте визначення термінів: «жебруючі ордени», «ересь», «індульгенція», «Велика схизма», «інквізиція».

Дати, які слід запам'ятати.

1231 р. – передача інквізиційних справ ордену домініканців.

1309-1377 рр. - Авіньйонський полон пап.

1378-1417 рр. – «Велика схизма».

1439 р. – Флорентійська унія.

Тести

1. *Чий понтифікат вважається апогеєм папської теократії:*

- а) Григорія VII; б) Інокентія III; в) Інокентій IV; г) Боніфацій VIII.

2. *«Церковний документ, яким надавалося повне виправдання і відпущення гріхів за життя, називався:*

- а) віза; б) грант; в) свідоцтво; г) індульгенця.

3. *До представниками жебруючого ордену належали:*

- а) августинці; б) цистеріанці; в) картезіанці; г) бенедиктенці.

4. *Який із католицьких орденів виявляв найбільшу місіонерську активність?*

- а) августинці; б) кармеліти; в) францисканці; г) бенедиктинці.

5. *Представники якого із жебруючих орденів мали доступ до вищих верств населення?*

- а) францисканці; б) домініканці; в) бегінки; г) бенедиктинський.

6. *Рухи, що відокремлювали себе від офіційної церковної ієрархії називалися:*

- а) кармеліти; б) монастирі; в) ордени; г) ересі.

7. *Проти якого єретичного руху було організовано папою Інокентієм III хрестовий похід у 1208 р.?*

- а) катарів; б) вальденсів; в) францисканців; г) кармелітів.

8. *Буллою папи Григорія IX (1231 р.) ведення інквізиційних справ передавалося ордену:*

- а) домініканців; б) августинців; в) францисканців; г) кармелітів

9. *У якій з європейських держав інквізиція не набула широкого поширення?*

- а) Іспанія; б) Франція; в) Німеччина; г) Італія.

10. *Який із церковних соборів поклав край «Великій схизмі»?*

- а) Римський; б) Флорентійський; в) Базельський; г) Константинопольський.

Рекомендована література:

1. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.2. Високе і пізнє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2010.

2. Будур Н. Повседневная жизнь инквизиции в средние века / <https://litresp.ru/chitat/ru/%D0%91/budur-nataliya-valentinovna/povsednevnyaya-zhiznj-inkvizicii-v-srednie-veka>

3. Бондарюк Б.М. Візантійські монастирі кінця IX-XI ст.: типіки, особливості організації та устрою (II) // Питання стародавньої, середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наукових праць. – Чернівці: Прут, 2010. – Т.1 (29). – С. 77-90 // <http://hdl.handle.net/123456789/324>

4. Василевский В. Лекции по истории Средних веков. – СПб, 2008.

5. Восточная Европа в древности и средневековье: Политические институты и верховная власть. - М.: ИВИ РАН, 2007. - 306 с.

6. История средних веков: В 2-х томах. Учебник / под ред. С.Карпова. – М., 2003. – Т.1.

7. Ковальський Я. Папы и папство. – М., 1991.

8. Плешкова С.А. Французская монархия и церковь. - Москва, 1992.

9. Лозинский С.Г. История папства // Наука и религия. – 1987. - №3.

10. Булдакова Е.В. От монастырской реформы до Вормского конкордата: из истории клюнийского движения // <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/86884/03-Buldakova.pdf?sequence=1>

Модульна контрольна робота №3

1. **Дати визначення термінів:** «цехи», «комунальні рухи», «гільдії», «Ганза» «Кальмарська унія», «одальне право», «бонди» «інквізиція», «Авіньйонський полон», «становая монархія», «Столітня війна», «Жакерія», «копігольдери», «фригольдери», «джентрі», «мануфактура», «Золота булла», «курфюрсти», «рейстаг», «пополани», «нобілі», «дож», «жебруючі ордени», «ересь», «індульгенція», «Велика схизма», «Латинська імперія».

2. Розкрийте суть питання:

1. Особливості розвитку Скандинавських країн в X- XV ст.. Данія.
2. Особливості розвитку Скандинавських країн в X- XV ст.. Швеція та Норвегія.
3. Внутрішня та зовнішня політика Філіпа IV Красивого (1285-1314).
4. Створення Генеральних штатів у Франції. Структура станового представництва у Франції.
5. Причини, періодизація та особливості Столітньої війни.
6. Завершальний етап Столітньої війни. Жанна Д'Арк.
7. Основні етапи Столітньої війни.
8. Соціально-економічний та політичний розвиток Франції за правління Людовіка XI (1461-1483).
9. Особливості соціально-економічного розвитку Англії в XIV ст.

10. Повстання Уота Тайлера: причини, хід та наслідки;
11. Особливості аграрного розвитку Англії в XV ст.
12. Особливості економічного та соціально - політичного розвитку Англії в XV ст.
13. Основні риси економічного розвитку Німеччини в XIV - XV ст.
14. Основні риси політичного розвитку Німеччини в XIV - XV ст. «Золота булла» Карла IV.
15. Німецька імперія в другій половині XV ст..
16. Особливості економічного розвитку Італії в XIII – XVст.
17. Політичний устрій італійських міст-держав (Флорентійської, Генуезької та Венеціанської республік, Міланського герцогства).
18. Особливості політичного розвитку Папської області в XIII – XVст. Південна Італія та Сицилія в XIII – XVст.
19. Соціально-економічна та політична криза Візантії в другій половині XIII-XV ст.
20. Причини і наслідки падіння Візантійської імперії.
21. Єретичні рухи класичного середньовіччя та боротьба церкви з ними. Інквізиція.
22. Чернецтво у середньовічній Європі. Форми організації чернецтва.
23. Історичні передумови виникнення культури Відродження.
24. Ранній гуманізм в Італії (данте Аліг'єрі; Франческо Петрарка; Колюччо Салютаті; Леонардо Бруні)
25. Наука Раннього Відродження.
26. Загальні особливості та досягнення візантійської культури.

Список рекомендованой літератури

Джерела

1. Византийская Книга Эпарха Вступит. Статья, пер.и коммент. М.Я. Сюзюмова. - М., 1962.
2. Византийский Земледельческий закон. Под ред. И.П. Медведева. - Л., 1984. - С. 96-129.
3. Гай Юлий Цезарь. Записки о галльской войне // Древние германцы. Сб. док. Вводная статья и ред. А.Д. Удальцова. - М., 1937. - С. 10-33.
4. Из Сен-Жерменского полиптика // Хрестоматия по истории средних веков: В 2-х т. Под ред. С.Д. Сказкина. - М., 1961-1963. - Т. 1. - С. 446-452.
5. Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник Рудь М. – К., 2005.
6. Капитулярій о поместьях // Хрестоматия по истории средних веков. В 2-х т. Под ред. С.Д. Сказкина. - М., 1961-1963. - Т. 1. - С. 437-446.
7. Ландслаг короля Магнуса Ериксона // http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Skandinav/Sweden/Landslag_Magnus_son/frametext.htm
8. Лоршские анналы (741-829 гг.) // История средних веков. (У-ХУ века). Хрестоматия / Сост. В.Е. Степанова, А.Я. Шевеленко. - Москва, 1969. - С. 61-67.
9. Маткова. В.И. Английские средневековые источники IX—XIII вв. / Тексты, перевод, комментарий. - Москва, 1979.
10. Назаренко А.В. Немецкие латиноязычные источники IX-XI веков: Тексты. Перевод. Комментарий / Отв. ред. В.Л.Янин; РАН. ИРИ. - Москва, 1993.
11. Нікколо Мак'явеллі. Флорентійські хроніки. Державець. - К., 1998.
12. Памятники истории Англии XI—XIII вв. (Рус. и лат. тексты Великой хартии вольностей и др. документов) / Пер. и введ. Д.М. Петрушевского. - Москва- 1936.
13. Первоисточники по истории древнего христианства. Античные критики христианства / Под ред А. Рановича - Москва, 1990.
14. Песнь о Сиде. Староиспанский героический эпос. / Пер. Б.Ярхо. - Москва-Ленинград, 1959.
15. Прокопий Кесарийский. Война с готами. О постройках. / Пер. С.П. Кондратьева - Москва, 1996.
16. Протоколы обвинительного процесса Жанны д'Арк // Хрестоматия по истории средних веков : в 3-х т / Под. Ред. С. Д. Сказкина. - Москва, 1963.
17. Рикер. Время последних Каролингов во Франции и вступление на престол дома Капета. 973-991 гг. (в 998 г.) // История средних веков: От Карла Великого до Крестовых походов (768-1096 гг.).-С. 433-455.

18. Салическая правда. Пер. Н.П. Грацианского. - М., 1950.
19. Социальные противоречия и классовая борьба во Франкском государстве. Сб. документов / Под ред. Я.Серовайского. - Москва. 1979.
20. Хрестоматия истории средних веков. Под ред. Н.П. Грацианского, С.Д. Сказкина. 3-е изд. - Т. 1. - М., 1953; - Т. 2. - М., 1950.
21. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. Под ред. В.М. Корецкого. - М., 1961.
22. Хрестоматия по истории средних веков. В 2-х т. Под ред. С.Д. Сказкина. - М., 1961-1963.
23. Цезарь Гай Юлий. Записки. - Москва, 2004.
24. Щавелева Н.И. Польские латиноязычные средневековые источники: Тексты, перевод, комментарий. - Москва, 1990.
25. Эйнгард. Жизнь Карла Великого // Прометей. Историко-биограф. альманах серии «Жизнь замечательных людей». - М., 1977. - Т. 11.

Рекомендована література

Основна:

1. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2009. – 496с.
2. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: у 2-х томах. Т.2. Високе і пізнє середньовіччя: курс лекцій. – Чернівці, 2010.
3. Блок Марк. Феодальне суспільство. — К., 2001 // <http://litopys.org.ua/bloch/blo02.htm>
4. Бартлетт Р. Становление Европы: Экспансия. Колонизация, изменения в сфере культуры. 950–1350 гг. / Пер. с англ. С.Б. Володиной. – М.: РОССПЭН, 2007. – 432 с.
5. Василевский В. Лекции по истории Средних веков. – СПб, 2008.
6. Войтович Л., Козак Н., Овсінський Ю., Чорний М. Medium aevum: Середні віки. Підручник для історичних спеціальностей ВУЗів / За ред. Л.Войтовича. – Львів: Тріада плюс, 2010.
7. Гуревич А.Я. Культура и общество средневековой Европы глазами современников. - Москва, 1989.
8. Город в средневековой цивилизации Западной Европы : В 4-х томах / Российская академия наук, Институт всеобщей истории. — Москва : Наука, 1999—2000.
9. Дейвіс Н. Європа: Історія. / Пер. з англ. П. Тарашук. О. Коваленко. - К., 2000.
10. Джеджора О. Історія європейської цивілізації. Ч. I. До кінця XVIII ст. / Львів. Богосл. Акад.; Ін-т іст. досл. Львів, ун-ту. - Львів, 1999. - С. 379-390.
11. Дюби Ж. Европа в средние века / Пер. с фр. В. Колесникова. - Смоленск, 1994.
12. Жак ле Гофф «Цивилизация средневекового запада»». -

Издательская группа «Прогресс» «Прогресс-академия», Москва. - 1992.// http://www.fidel-kastro.ru/history/le_goff/le_goff_zhak_civilizaciya_srednevekovogo_zapada.htm

13. История Европы. С древнейших времен до наших дней. В 8-ми томах. - Москва, 1988-1992. -Т. 1. Древняя Европа. 1988; Т. 2. Средневековая Европа. 1992.

14. Крижанівська О., Крижанівський О. Історія середніх віків. Вступ до історії середньоевропейського Середньовіччя. – Київ, 2006. – 368с.

15. Крикун М. Виникнення і розвиток середньовічних монархій // Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / За ред. Л.Зашкільняка. - Львів, 2001. - С. 93-104.

16. Ле Гофф Ж. Другое Средневековье: Время, труд и культура Запада / Пер. с фр. С.В.Чистяковой и Н.В.Шевченко; под ред. В.А.Бабинцева. - Екатеринбург, 2000.

17. Ле Гофф Ж. Интеллектуалы в Средние века / Пер. с фр. А.М.Руткевича. 2-е изд. -Санкт Петербург, 2003.

18. Лебедев Г.С.Эпоха викингов в Северной Европе и на Руси. – М.:Издат.: Евразия, 2005. – 640 с. // <http://lib.rus.ec/b/207548/read#t5>.

19. Питер Соьер. Эпоха викингов. – СПб.: Издательство "Евразия", 2002. Научный редактор: А. Ю. Карачинский. // http://www.ulfdalir.narod.ru/literature/Sawyer_P_Ageofvikings.htm;

20. Сванидзе А. А. Средневековые города Северной Европы // <http://norse.ulver.com/articles/svanidze/medievaltowns.html>.

21. Становлення та розвиток феодальної форми господарства http://www.studentam.in.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2666&Itemid=1

22. Тойнбі А.Дж. Дослідження історії: В 2 т. - Т. 1. / Пер. з англ. В. Шовкуна; Т. 2. / Пер з англ. В. Митрофанова, П. Таращука. - К., 1995.

23. Фавье Ж. Столетняя война. – СПб., 2009

24. Филиппов Б., Ястребицкая А. Европейский мир X-XV вв. – Москва: Интерпракс, 1995 // http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Filipp/index.php

25. Франко Кардини. «Истоки средневекового рыцарства». – Москва: «Прогресс», 1987 // <http://tagbooks.narod.ru/Knights.htm>

26. Элиаде М. История веры и религиозных идей. Том третий: от Магомета до Реформации // http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Relig/Eliad_4/index.php

27. Ясперс Х. Смысл и назначение истории. - Москва, 1991.

28. Ястребицкая А.Л. Западная Европа. XI—XIII вв. - Москва, 1978.

Додаткова:

1. Бондарюк Б.М. Візантійські монастирі кінця IX-XI ст.: типіки, особливості організації та устрою (II) // Питання стародавньої, середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наукових праць. – Чернівці: Прут, 2010. – Т.1 (29). – С. 77-90 // <http://hdl.handle.net/123456789/324>
2. Варьяш О.И. Привилегированные слои в раннем пиренейском городе. // Феодалы в городе: Запад и Русь. - М., 1996. - С. 11 — 16.
3. Господаренко О. Еволюція італійської політики Михайла VIII Палеолога (1259-1282 рр.) // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – 2013. – Вип. 23-24
4. Жозеф Мишо. История крестовых походов // http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/History_Church/Misho/Misho_index.php
Іванов К.А. Средневековый город и его обитатели. - Москва, 1995.
5. Історія європейської ментальності. / За ред. П. Дінцельбахера. / Пер. з нім. В. Кам'янець. - Львів, 2004.
6. Кузовков В. В. Політичні відносини Візантії з державами мусульманського світу в добу самостійного правління Константина VII Багрянородного (945–959) // Історичний архів: Наукові студії. – 2015. – Вип. 15. – С. 55-62 // <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/95174/08-Kuzovkov.pdf?sequence=1>
7. Моцак С. І. Особливості політико-соціального розвитку північної та середньої Італії на межі розвиненого та пізнього середньовіччя. – Суми : ФОП Цьома С.П., 2019. – С.200-202.
8. Нікульчев М., Макаров Л. Ідеологічні витоки візантійського іконоборства // Проблеми гуманітарних наук. – 2017. – Серія «Філософія». – Випуск 37. – С. 60–70.
9. Подаляк Н.Г. Могутня Ганза. Комерційний простір, міське життя і дипломатія XII – XVIII століть. – Київ, 2009. – 360 с.
10. Руднічук А. Господарське життя південнімецького міста у XIV-XV ст. // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2019. - Т.2, №52. - С. 202-207
11. Селевко В.Б. Повсякденний спосіб життя візантійця як політична проблема імперії: культурфілософський аналіз уявлень доби Середньовіччя // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Наук. журнал. – К.: Міленіум, 2011. – № 4. – С. 26-29. / http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2011_4/7.pdf
12. Соколова А. Вплив культури Візантійської імперії на культуру країн Середньовічної Європи // Актуальні питання гуманітарних наук, Том 2, № 33 (2020). С.49-56 <http://journals.uran.ua/index.php/2308-4855/article/view/215775/215944>
13. Хайдаров Т.Ф. Становление Ганзейского союза (X – первая половина XIV в.) // Учен. зап. Казан. ун-та. Сер. Гуманит. науки. – 2018. – Т. 160, кн. 3. – С. 723–734. https://kpfu.ru/portal/docs/F994776677/160_3_gum_16.pdf

14. Barbaro, Diary of the Siege of Constantinople 1453, trans. J. Melville-Jones, New York 1969. Available at: <http://deremilitari.org/2016/08/the-siege-of-constantinople-in-1453-according-to-nicolo-barbaro/>

Інтернет ресурси:

1. AOSIS OpenJournals / AOSIS – Відкриті журнали
2. <https://www.europa.clio-online.de/> - Best of History Websites / Найкращі історичні веб-сайти
3. <http://www.europa.clio-online.de> - Clio Online: Themenportal Europäische Geschichte / Кліо Онлайн: тематичний портал з історії Європи
4. <http://www.historians.in.ua/> - Historians.in.ua [Історичний портал]
5. <http://www.historia.org.pl/> - HISTORIA.ORG.PL / Польський історичний портал
6. <http://ieg-ego.eu/en/ego> - EGO, European History Online / Європейська історія онлайн http://www.uni-leipzig.de/~eniugh/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=1&Itemid=46 - European Network in Universal and Global History (ENIUGH) / Європейська мережа всесвітньої та глобальної історії

ФОРМИ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ СТУДЕНТІВ З КУРСУ «ІСТОРІЯ СЕРЕДНІХ ВІКІВ»

ПІДСУМКОВА МОДУЛЬНА РОБОТА (аудиторна)

Підсумкова модульна робота складається з 3 типів завдань, які відповідають трьом рівням складності. Рівень I – стандартне застосування навчального програмного матеріалу за алгоритмами і зразками. На цьому рівні студенти мають знати основні історичні терміни та поняття. До завдань першого рівня належать теоретичне завдання і 10 тестових завдань закритого типу з вибором однієї правильної відповіді.

За допомогою теоретичного завдання перевіряється знання студентами хронології основних історичних подій та явищ, вміння робити аргументовані висновки, виконувати завдання за відомими алгоритмами в стандартних ситуаціях. За виконання завдання студент може одержати від 0 до 16 балів (по 8 балів за завдання) залежно від повноти відповіді.

До тестових завдань належать тестові завдання закритого типу з вибором однієї правильної відповіді: для кожного завдання запропоновано чотири варіанти відповіді, з яких лише один варіант відповіді правильний. Завдання з вибором відповіді вважається виконаним правильно, якщо в бланку відповідей позначена тільки одна правильна літера – правильна відповідь. За виконання завдання студент може одержати 0 або 3 бали.

Творче завдання передбачає застосування навчального програмного матеріалу в змінених і ускладнених ситуаціях. На цьому рівні студент повинен уміти використовувати набуті знання і вміння, аналізувати історичні явища і події та робити обґрунтовані висновки. За виконання задачі студент може одержати від 0 до 54 балів.

Розподіл балів за завданнями:

Завдання	Формат завдань	Кількість завдань	Максимальна кількість балів	
			За кожне завдання	За всі завдання
I	Теоретичне	2	16	32
II	Тестове	10	3	30
III	Творче	1	38	38
Всього		13	-	100

Результат залежить від загальної кількості правильних відповідей

По закінченні **третього семестру** студенти складають **залік**.
Наприкінці **четвертого семестру** – **іспит**.

Основні вимоги допуску до заліку та іспиту:

Для того, аби отримати позитивну оцінку за залік або іспит, студент повинен систематично навчатися впродовж року, успішно розв'язати завдання усіх модульних робіт.

Своєрідним «бонусом» для студентів, які належним чином готуються до семінарських занять, є можливість отримати додаткові бали до іспиту (до 10), якщо вони підготували науковий виступ на конференції, опублікували статтю у збірнику наукових робіт. Крім того, підсумкова оцінка буде виставлена, за умови, що студент:

- не має пропусків занять (лекцій та семінарських), якщо такі є, то він повинен закрити їх до завершення модуля;
- за кожен модуль має не менше 50% оцінок (8 занять – не менше 4-х оцінок);
- має конспекти усіх першоджерел і пропущених семінарських та лекційних занять.

Семестровий залік – це форма підсумкового контролю, що полягає в оцінці засвоєння здобувачем вищої освіти навчального матеріалу з «Історії середніх віків» на підставі результатів виконання ним усіх видів запланованої навчальної роботи протягом семестру: аудиторної роботи під час семінарських занять, самостійної роботи, модульних контрольних робіт тощо.

Залік виставляється за умови, якщо здобувач вищої освіти виконав основні види навчальної роботи, визначені робочою навчальною програмою дисципліни, та отримав підсумкову оцінку з модулів навчальної дисципліни не менше 60 балів.

Оцінка засвоєння здобувачем вищої освіти навчального матеріалу при семестровому заліку здійснюється виключно на підставі результатів виконання ним вищеперерахованих видів робіт.

Здобувач вищої освіти отримує оцінку «зараховано», якщо підсумкова оцінка з двох модулів становить 60 балів і вище (Приклад обрахунку залікової оцінки з навчальної дисципліни див. у «Положення про критерії та порядок оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка згідно з Європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою. (Наказ ректора ЖДУ ім. І. Франка №26 від 29.03.2019р.))

Здобувач вищої освіти отримує оцінку «не зараховано», якщо підсумкова оцінка з двох модулів становить менше ніж 60 балів.

В кінці третього семестру студенти повинні скласти іспит з курсу «Історії середніх віків».

Перелік питань, які виносяться на іспит, ви знайдете в цій методичці.

Шкала оцінювання знань з «Історії середніх віків» здобувачів вищої освіти

Підсумкова оцінка з вивченого модуля (ПОМ) розраховується:

№ модулю	$M_{\%n}$ (відсоткове значення модулю навчальної компоненти)
Модуль 1	$M_{\%1} = 33,3\%$
Модуль 2	$M_{\%1} = 33,3\%$
Модуль 3	$M_{\%1} = 33,3\%$
Сума	100

ЗАЛІК Оскільки однією з форм семестрового контролю освітньої компоненти є залік (третій семестр), то залікова оцінка (ЗО) з освітньої компоненти дорівнює підсумковій оцінці з вивченого модуля (ПОМ).

$$ЗО = ПОМ$$

ЕКЗАМЕН

Оскільки формою підсумкового контролю освітньої компоненти є екзамен (четвертий семестр), то здобувачі вищої освіти, в яких підсумкова оцінка з вивчених модулів (ПОМ) за семестр становить 60 і більше балів, мають право не складати екзамен. У такому разі підсумкова оцінка з вивчених модулів (ПОМ) = Екзаменаційній оцінці (ЕО) = Підсумковій оцінці (ПО).

$$ПОМ = ЕО = ПО$$

У випадку складання екзамену підсумкова оцінка (ПО) визначається як середнє арифметичне балів підсумкової оцінки з вивчених модулів (ПОМ) та екзаменаційної оцінки (ЕО).

$$ПО = (ПОМ + ЕО) / 2$$

**КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ
СТУДЕНТІВ 3 КУРСУ «ІСТОРІЯ СЕРЕДНІХ ВІКІВ»**

Рівень	за 12-ти бальною системою	за 100-бальною системою	Критерії оцінювання відповіді	
			Теоретичні знання	Вміння
Початковий рівень знань «2» (рецептивно-продуктивний)	1	0-25 балів без права перескладання (для екзаменів та заліків)	Студент має недостатні знання і не в змозі репродуктивно відтворити програмний матеріал; не вміє визначити історичні терміни, вказувати дати та історичні постаті. Однослівно відповідає на конкретні запитання «так» чи «ні».	Студент намагається відповідати, однак потребує постійної консультації та контролю з боку викладача. З допомогою викладача намагається використати набуті знання для виконання найпростіших завдань.
	2	26-49 балів	Студент за допомогою викладача однослівно відповідає на запитання, відтворює незначну частку питання в тому вигляді і в тій послідовності, у якій воно було розглянуте на лекції або консультації.	Студент намагається давати визначення історичних термінів, з допомогою викладача називає одну-дві дати чи кілька історичних термінів.
	3	50-60 балів	Студент із помилками характеризує окремі історичні поняття та події. Володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.	Студент уміє при постійному контролі й допомозі викладача в тестових завданнях співвідносити дати, події, визначення та їх значення.

<i>середній рівень знань «3» (репродуктивний)</i>	4	61-65 балів	<p>Студент володіє матеріалом на початковому рівні, значну частину матеріалу відтворює на продуктивному рівні: з допомогою викладача відтворює словами, близькими до тексту лекції, означення історичних термінів, явищ, подій; частково відтворює текст підручника; у процесі відповіді допускає окремі видозміни навчальної інформації; ілюструє відповіді прикладами, що були наведені на лекції чи консультації.</p>	<p>Студент уміє з допомогою викладача дати стисло характеристику історичній постаті, іноді встановлює послідовність подій, загалом правильно вживає історичну термінологію.</p>
	5	66-70 балів	<p>Студент з допомогою викладача дає правильне визначення окремих історичних термінів; описує історичні явища та події, вказує на їх особливості; відтворює всю тему або її основну частину, ілюструючи відповідь прикладами (власними).</p>	<p>Студент загалом уміє самостійно відтворює фактичний програмний матеріал, дає стисло характеристику історичній постаті, загалом установлює послідовність подій, загалом правильно вживає історичні терміни.</p>

6	71-74 бали	Студент з допомогою викладача свідомо відтворює зміст питання; розкриває суть історичних понять, термінів, допускаючи у відповідях незначні неточності; намагається співвіднести історичні явища з їх характеристиками; намагається застосувати окремі прийоми логічного мислення (порівняння, аналіз, мислення).	Студент уміє загалом послідовно і логічно відтворювати програм-ний матеріал; виявляє розуміння історичної термінології, намагається дати загальну характеристику події (визначає причини, наслідки), в окремих випадках виокремлює окремі ознаки явищ та процесів, установлює послідовність і тривалість історичних подій.
7	75-80 балів	Студент без помилок відтворює зміст питання і використовує знання за аналогією; правильно розкриває суть історичних понять та термінів.	Студент здатний застосовувати вивчений матеріал на рівні стандартних (типових) ситуацій. Уміє правильно визначати історичні поняття, аналізувати історичні факти, порівнює однорідні історичні події та явища, установлювати синхронність подій у межах теми.
	81-85 балів	Студент володіє навчальною інформацією, уміє зіставляти, узагальнювати та систематизувати інформацію під керівництвом викладача; аргументовано	Студент уміє правильно визначати історичні поняття, аналізувати історичні факти, порівнювати однорідні історичні події та явища, характеризувати причинно-наслідкові

			<p>відповідає на поставлені запитання і намагається відстояти свою позицію.</p>	<p>зв'язки між історичними явищами в межах відповідної теми, установлювати синхронність подій у межах теми.</p>
	<p>9</p>	<p>86-89 балів</p>	<p>Студент вільно (самостійно) володіє вивченим обсягом навчального матеріалу, наводить аргументи на підтвердження своїх думок, використовуючи широку джерельну базу; може з допомогою викладача відповідати на питання, що потребують знання кількох тем.</p>	<p>Студент упевнено оперує набутими знаннями, вміє узагальнювати, робить змістовні висновки, характеризує історичні явища і процеси, постаті, використовуючи широку джерельну базу, установлює причинно-наслідкові зв'язки, синхронність подій української та всесвітньої історії.</p>
<p><i>Високий рівень знань «5» (творчий)</i></p>	<p>10</p>	<p>90-93 бали</p>	<p>Студент вільно володіє темою, має ґрунтовні історичні знання; вільно відповідає на запитання, що потребують знання кількох тем; судження його логічні й достатньо обґрунтовані; узагальнює і систематизує матеріал у межах навчальної теми.</p>	<p>Студент виявляє початкові творчі здібності: вміє працювати зі спеціальною літературою (хрестоматії, наукові журнали, монографії); може аналізувати історичну інформацію, співвідносити історичні процеси з періодом (епохою) на основі наукової періодизації історії.</p>

	<p>11</p>	<p>94-97 <i>балів</i></p>	<p>Студент вільно висловлює свої думки і відчуття, визначає програму особистої пізнавальної діяльності, вільно висловлює власні судження і переконливо їх аргументує; без допомоги викладача знаходить джерела інформації і використовує одержані відомості відповідно до мети та завдань власної пізнавальної діяльності.</p>	<p>Студент уміє аналізувати, робити власні висновки з питань та бере активну участь протягом усього заняття; вчасно виконує всі завдання. Використовує набуті знання в нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує особисту життєву позицію, узгоджуючи її з загальнолюдськими цінностями.</p>
	<p>12</p>	<p>98-100 <i>балів</i></p>	<p>Студент виявляє особливі творчі здібності, має глибокі й міцні знання, робить творчо обґрунтовані висновки; уміє аналізувати історичні джерела; визначає порядок особистої навчальної діяльності, самостійно оцінює її результати. Активно займається науково-дослідною роботою.</p>	<p>Студент самостійно розвиває власні обдаровання і нахили, уміє самостійно здобувати знання; вести дискусію з конкретного питання; здатний репрезентувати власну інтерпретацію (версію, розуміння, оцінку) історичних явищ.</p>

Примірний перелік питань для іспиту

20. Зміст термінів «середні віки» та «феодалізм» в історичній науці.
21. Історичне місце західноєвропейського феодалізму та цивілізаційні особливості регіону.
22. Основні риси феодалізму як суспільної системи.
23. Періодизація епохи середньовіччя в Західній Європі.
24. Економічне та юридичне становище селян у феодальному суспільстві.
25. Феодальна ієрархія.
26. Основні види джерел з історії середньовіччя.
27. Кризові явища в Римській імперії в IV-V ст. н.е.
28. Германські племена до і в епоху Великого переселення народів.
29. Причини і наслідки падіння Західної Римської імперії.
30. Франкське суспільство за «Салічною правдою».
31. Причини, суть та соціальні наслідки бенефіційної реформи Карла Мартела.
32. Внутрішня та зовнішня політика Карла Великого.
33. Причини, процес і наслідки розпаду імперії Карла Великого.
34. Типологічні особливості соціально-економічного і політичного розвитку Візантії раннього середньовіччя.
35. Зовнішньополітичне становище Візантійської імперії другої половини VII – першої половини IX ст..
36. Візантійське село за даними «Землеробського закону».
37. «Епоха вікінгів» в середньовічній історії Західної Європи.
38. Особливості процесу феодалізації та еволюції держави у англосаксів.
39. Утворення королівства Англія. Соціально-економічний розвиток Англії в X – на поч. XI ст..
40. Соціально-економічний та політичний розвиток Західно-франкського королівства IX-XI ст.
41. Соціально-економічний та політичний розвиток Східно-франкського королівства в IX- на початку X ст.
42. Внутрішня та зовнішня політики Оттона I (936-973).
43. Політична криза в Німеччині другої половини XI століття. Боротьба за інвеституру та її наслідки.
44. Італія у VIII – X століттях.
45. Аграрний розвиток Візантійської імперії в другій половині IX-XI століття.
46. Візантійська імперія в період правління Македонської династії.
47. Іконоборчий рух у Візантії.
48. Візантійська імперія в період правління Комнінів (XI - XII століття)
49. Західноєвропейська культура в період раннього середньовіччя.
50. Церква у ранньому середньовіччі.
51. Соціально-економічний та політичний розвиток мусульманської Іспанії.

52. Виникнення іспано-християнських держав в VIII - середині IX ст. та початок Реконкісти.
53. Західноєвропейська історіографія про причини виникнення та сутність середньовічного міста.
54. Сутність, етапи, форми та наслідки комунального руху у Західній Європі.
55. Цехова організація ремесла в середньовічному європейському місті.
56. Розвиток та організація торгівлі в Західній Європі класичного середньовіччя.
57. Розклад цехового ладу. Прояви і наслідки процесу.
58. Зміни в соціально-економічному житті феодального суспільства у зв'язку із розвитком товарно-грошових відносин.
59. Передумови та характер хрестового руху.
60. Організація, проведення і наслідки 1-го хрестового походу.
61. Організація, проведення і наслідки 2-го та 3-го хрестових походів.
62. Організація, проведення і наслідки 4-го хрестового походу.
63. Держави хрестоносців.
64. Підсумки, наслідки та роль хрестових походів.
65. Особливості аграрного розвитку та феодальних відносин у Франції в XI – XIII ст..
66. Урбанізаційні процеси у Північній та Південній Франції.
67. Чинники централізації у Франції XI-XIII ст. Етапи процесу.
68. Внутрішня та зовнішня політика Людовіка IX Святого (1226-1270).
69. Норманське завоювання Англії та його наслідки. Вільгельм I.
70. Внутрішня та зовнішня політика Генріха II Плантагенета (1154-1189).
71. Політичний розвиток Англії в XIII ст.
72. Велика хартія вольностей. Особливості англійського парламенту.
73. Соціально-економічний розвиток Німеччини у XII-XIII століттях.
74. Сутність італійської політики Штауфенів та її наслідки.
75. Німецька «східна колонізація»: етапи, сутність, методи, наслідки.
76. Становлення міських комун в Північній та Середній Італії в XI – XII ст..
77. Економічний та політичний розвиток Північної Італії в XI – XII ст.
78. Економічний та політичний розвиток Папської області та Південної Італії і Сицилії в XI – XII ст..
79. Основні етапи Реконкісти в XI-XV ст.
80. Особливості соціально-економічного і політичного розвитку Іспанії в XI-XIII ст.
81. Основні риси соціально-економічного та політичного розвитку Іспанії в XIV-XV ст.
82. Іспанія під владою «католицьких правителів». Завершення Реконкісти і «свята інквізиція».
83. Особливості розвитку Скандинавських країн в X- XV ст.. Данія.
84. Особливості розвитку Скандинавських країн в X- XV ст.. Швеція та

Норвегія.

85. Внутрішня та зовнішня політика Філіпа IV Красивого (1285-1314).
86. Створення Генеральних штатів у Франції. Структура станового представництва у Франції.
87. Причини, періодизація та особливості Столітньої війни.
88. Завершальний етап Столітньої війни. Жанна Д'Арк.
89. Основні етапи Столітньої війни.
90. Соціально-економічний та політичний розвиток Франції за правління Людовіка XI (1461-1483).
91. Особливості соціально-економічного розвитку Англії в XIV ст.
92. Повстання Уота Тайлера: причини, хід та наслідки;
93. Особливості аграрного розвитку Англії в XV ст.
94. Особливості економічного та соціально - політичного розвитку Англії в XV ст.
95. Основні риси економічного розвитку Німеччини в XIV - XV ст.
96. Основні риси політичного розвитку Німеччини в XIV - XV ст. «Золота булла» Карла IV.
97. Німецька імперія в другій половині XV ст..
98. Особливості економічного розвитку Італії в XIII – XV ст.
99. Політичний устрій італійських міст-держав (Флорентійської, Генуезької та Венеціанської республік, Міланського герцогства).
100. Особливості політичного розвитку Папської області в XIII – XV ст. Південна Італія та Сицилія в XIII – XV ст.
101. Соціально-економічна та політична криза Візантії в другій половині XIII-XV ст.
102. Причини і наслідки падіння Візантійської імперії.
103. Єретичні рухи класичного середньовіччя та боротьба церкви з ними. Інквізиція.
104. Чернецтво у середньовічній Європі. Форми організації чернецтва.
105. Особливості культурного розвитку Західної Європи раннього середньовіччя.
106. Історичні передумови виникнення культури Відродження.
107. Ранній гуманізм в Італії (данте Аліг'єрі; Франческо Петрарка; Колюччо Салютаті; Леонардо Бруні)
108. Наука Раннього Відродження.
109. Загальні особливості та досягнення візантійської культури.